Franco Lombardi

Antonio Gramsci'nin Marksist Pedagojisi

Çeviren:

Sibel Özbudun - Başak Ekmen

Ütopya Yayınları: 23
Araştırma - İnceleme

© 2000 Ütopya Yayınevi

Kitabın Orijinal Adı
İtalyanca: "Idee pedagogiche di Antonio Gramsci"
Fransızca: La'pédagogie marxiste d'Antonio Gramsci

Fransızca'dan Türkçe'ye çeviri:
Sibel Özbudun (Sunuş, Giriş, VI-XI. Bölümler)
Başak Ekmen (I-V. Bölümler)

Kapak Düzeni
Nilüfer Korkmaz

Birinci Basım
Mayıs 2000

Baskı ve Cilt
Cantekin Matbaası
Tel: 312 384 34 35

ISBN 975-8382-19-5

Ütopya Yayınevi
Halk sokak 24/1 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: 312 433 88 28

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
GİRİŞ 13
ANTONIO GRAMSCI'NİN HAYATI VE FORMASYONU 16
I. BÖLÜM
PRAKSİS FELSEFESİ 23
II. BÖLÜM
TOPLUMDA VE TARİHTE İNSAN 29
III. BÖLÜM
YENİ SINIF VE AYDINLARIN İŞLEVİ 37
IV. BÖLÜM
EĞİTİM 43
V. BÖLÜM
EĞİTİMDE ZORLAMA 49
VI. BÖLÜM
SOSYALİZM VE KÜLTÜR 54
VII. BÖLÜM
OKUL VE TOPLUM: TEK OKUL 60
VIII. BÖLÜM
OKUL VE EMEK DÜNYASI 66
IX. BÖLÜM
OKULUN ÖRGÜTLENİŞİ 70
X. BÖLÜM
PROGRAM VE YÖNTEMLER 74
XI. BÖLÜM
"HAPİSHANE MEKTUPLARI"NDAKİ EĞİTİMCİ GRAMSCI 80
SONUÇ 86
BİBLİYOGRAFYA 88

KISALTMALAR

1) Hapishane öncesi yazıları:

S.M.: *Sotto la mole* (1916-1920), Einaudi, Torino, 1960.
S.G.: *Scritti giovanili* (1914-1918), Einaudi, Torino, 1958.
O.N.: *L'ordine nuovo* (1919-1920), Einaudi, Torino, 1954.
S.F.: *Socialismo e fascismo: l'ordine nuovo* (1921-1922), Einaudi, Torino, 1966.

2) "Hapishane Defterleri":

M.S.: *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, Einaudi, Torino, 1954.
I.C.: *Gli intellettuali e l'organizzazione della cultura*, Einaudi, Torino, 1955.
Mach: *Note sul Macchiavelli, sulla politica e sullo stato moderno*, Einaudi, Torino, 1953.
Ris: *Il Risorgimento*, Einaudi, Torino, 1966.
P.P.: *Passato e presente*, Einaudi, Torino, 1966.

3) "Hapishane mektupları":

Lett: *Lettere dal carcere*, Sergio Caprioglio ve Elsa Fubini derlemesi, Einaudi, Torino, 1965.

4) Çeşitli Antolojiler:

2000 pag: *2000 pagine di Gramsci*, Giansiro Ferrata ve Nicolo Gallo: tome I: *Nel tempo della lotta* (1914-1926); tome II: *Lettere edite e inedite* (1912-1937), Il Şaggiatore, Milano, 1964.
Form: *La formazione dell' uomo: scritti di pedagogia*, Giovanni Urbani, ed. Rinascita, 1967.

SUNUŞ

Antonio Gramsci adı Fransa'da marksistler ve marksist olmayanlar arasında şaşırtıcı bir görüngüye neden oldu: simge, bilgiyi önceliyor. Çeviri ve -burada sunduğumuz benzeri- incelemeler henüz başlamasına karşın, öncünün adı her türlü yatırımı üzerine çekmekte ve örtüştürmekte. Yaşlanmaktan ve dogmatizmden korkan kıdemli ve ortodoks marksist aydın ve militanlar, Gramsci'de kireçlenmelerden bağışık genç ve yaratıcı bir Marksizm bulabiliyorlar. Marksist olmayan, sosyalist araştırmacı ve yazarlar, "sol Hıristiyanlar"... Gramsci'yi arı ve özgür bir Marksizm'in, kendi dileklerine uygun "skolastik" olmayan, "canlı" bir Marksizm'in temsilcisi olarak bayraklaştırıyorlar. İtalyan Marksizmi, Kurtuluş'tan Mayıs ertesine dek Fransa'da bildiğimiz bütün çeşitlilikleri sergiliyor: Maoizm'e dek uzanan devrimci ve katı çizgi, Togliatti'nin izinden giden, giderek troçkist ya da anarşizme yatkın hümanist çizgi, kimi zaman maddeciliği, kimi zaman tarihsel diyalektiği vurgulayan ekonomist ve kültürcü çizgi... ama tüm bu zıt imgeler, çelişkili kırılmalar Antonio Gramsci-nin simgesel figürü üzerinde birleşmekte. İtalyan Marksizmleri bu kaynakta, sanki kendilerine ortak bir renk sağlayan ve Fransız Marksizmlerini de uyaran bir yaşarlık ve yaratıcı zenginlik bulmaktalar. Gramsci Marx ve Lenin'in ardından Marksizm'in üçüncü kişisi olarak kabul edilmek üzere.

Mevcut bağlam, Antonio Gramsci'nin bu yeniden keşfini açıklamakta ve desteklemekte. Kültürel açıdan insan bilimleri olağanüstü bir dinamizm yaşıyor ve disiplinlerinin sayısını katlarken bir yandan da aralarındaki kesişmeleri keşfediyor. Karl Marx'ın elinin altında iktisat, siyaset bilimi, hukuk, klasik psikoloji, olgusal tarih, dilbilim, kem-küm eden bir sosyoloji ve bir kaşifler etnografisinden başka bir şey yoktu. Tüm bu bilimler içsel olarak çeşitlenir ve derinlemesine yenilenirken, yenileri de gün yüzüne çıktı: psikanaliz ve yapısal analizler gibi. Kurucuları tarafından "bilimsel" olan marksistler, bu yeni araştırmaları az çok yetkinlik ve ustalıkla ele almak durumunda kaldılar. Bunun onlarda açığa çıkmamış sorular uyandırması kaçınılmazdı. Özellikle "üstyapılar" kendi düzlemlerinde daha karmaşık, daha çeşitlenmişti ve ilk analizler ve kitlesel yaftaları düşündürüyordu; örneğin bir dilin evrimi otomatik olarak ekonomininkini izlememekteydi. Toplumsal-iktisadî altyapıların kültürel ve ideolojik üstyapılara ilişkin "nedenselliği"ni yeniden kurgulamak ya da en azından ciddi biçimde açıklamak gerekiyordu. Bu sonunculara "yansıma" derken bu nosyonu daha istikrarlı kılmak gerekmekteydi. Hepsinin ötesinde, birilerini ötekilere göre ciddi biçimde "diyalektikleştirmek" ve böylelikle kimi çıkıkları daha iyi anlamak zorunlu olmuştu. Bu noktada Gramsci'nin yapıtı, göreceğimiz gibi, şaşırtıcı ölçüde müjdeleyiciydi.

Mevcut bağlamın ikinci verisi: hem ideolojik hem de pratik devrimci itimler. Oysa Gramsci, Sovyet Ekimi'nde zirveye ulaşan ilk devrimci dalganın çağdaşıdır. Gerçekleştirilmiş bir devrimi göz önünde bulundurarak ve yakın ve kaçınılmaz bir devrimin görüsüyle yazar ve hareket eder. Onda İtalyan toplumunun keskin bir tahliliyle büyük bir devrimci ütopya

arasında mesafe yoktur. Devrim-sonrası bir toplumu şimdiden kesinlik ve bilinçle -hatta gerçekçilikle- incelemektedir. Yönetici sınıf haline gelebileceği bir anda işçi sınıfına ve yönetici bir role yükselmenin eşiğindeki aydın çevrelere ilişkin tahlilleri dikkatle okunacaktır. Olgular: faşizmin yükselişi, Gramsci'nin cezaevine konulması öncünün yakın geleceğe ilişkin görülerini yalanlamış ya da ufuk hatlarını birkaç on yıl ertelemişe benzemektedir. Şiddetli milliyetçi uyanışlar ve sosyalizmle milliyetçilik arasındaki -Lenin'in safları terk edişine acı acı hayıflandığı Mussolini'nin himayesi altında- sözü edilmeyen çakışmalar en iyi marksist kuramcıları dahi dönem dönem şaşırtmaktadır. Ancak bu öngörülmeyen olguyu tahlil etmek ve devrimci gerçekçiliğini derinleştirmek Gramsci'ye düşecektir: güçlü bir formasyon ve parlak bir yönetici ekibin gün ışığına çıkabilmesi için faşizmin yıkılması yeterlidir.

Mayıs 1968 olayları, büyük okul ve üniversite sorununu Fransa kamuoyunun gündemine getirdi. Gramsci'nin pedagojik düşüncesi üzerine bu yapıtın, bu bağlamda ilgiyi hak ettiğini belirtmeye gerek yok. İçinde "kalıtçılar", yani ayrıcalıklı sınıflar bünyesinde ayrıcalıkların ve kültürel tanınma imlerinin kalıtsal aktarımı sorununa değinilmekte. "Liberal" denen okul kavrayışının yan ürünü, halk sınıflarının evlatlarını kültürün bütününden uzak tutmanın yetkin aracı meslek okullarının yoğun bir eleştirisi yer almakta. Gramsci'nin disiplin, gerekli "zorlama", dogmatizm, giderek "önerilen konformizm" ("dayatılan değil") konusundaki ısrarı okuru şaşırtacak. "Kendiliğindenlik" ve "imgelem"e hiç prim verilmediği görülecek. Yaratıcılığa çağrılar çıkartıldığı bir dönemde bu pek de romantik ya da özgürlükçü olmayan vurgular, Roma ya da Rönesans tarzına bu övgüler gerici bulu-

nabilir. Ancak Gramsci'nin bu görüşlerini, sözünü ettiğimiz devrim-sonrası gerçekçiliğe bağlamak gerek; dahası, kuşkusuz onları bir uyanıklığa çağrı olarak yorumlamak gerekir. Nihayet, Gramsci'nin okula ilişkin önerileri daha geniş bir pedagojik görüyle bütünleşmektedir; okul bir kitle pedagojisi içine yerleştirilir.

Şu halde Gramsci düşüncesinin en yenilikçi, en verimli yönü üzerinde duracağız: devrimci bir *praksis* içinde teori ve ideolojinin diyalektiği. Bu ne demektir? *Teori* gerek mevcut toplumsal-iktisadî eleştirinin, gerekse devrim-sonrası toplum tasarımının titiz, bilimsel bir irdelemesini temsil eder; aydınların eseridir ve modern hümanizm, tarih ve fizik ya da insan bilimlerini tarihsel maddecilik temelinde bütünleştirir. *İdeoloji* ise, kitlelerin hale yola koyulduğu, popüler yayılma, inandırıcı uyarlanma, pedagojik somutlama alanıdır. Bir başka deyişle ideoloji, bir kitle pedagojisinin kaldıracı haline gelir. Bu da aydınların yeni görevlerini çizer. Tüm bu görevler, tüm bu işlevler, diyalektik bir biçimde devrimci kopuşa yönelten ve devrim-sonrası toplumun evrelerini açan praksise bağlanır. Gramsci'nin öğrencisi Remo Cantoni şöyle diyordu: "(O) aydınlarla kitle arasındaki ilişkiler, yani popüler kültürle felsefenin 'sağduyu'ya dönüştürülmesi sorununu yoğun biçimde duyumsamıştır. Her türlü maddeci, mekanik ya da determinist dogmaya, Marksizm'i kaba bir pozitivist sosyoloji ya da eleştirel-olmayan bir sadakate indirgeyecek her türlü kolaycılığa karşı mücadele eden bu adam, aynı zamanda aydınlarla kitleyi birleştirmeyi ve türdeş ve sıkıştırılmış bir kültür, bilim ile 'sağduyu'yu organik olarak bütünleştirecek büyük bir kültürel sentez yaratmayı istemektedir".[1]

---

[1] "Mythe et critique", *Esprit,* Mayıs-Haziran 1948, s.777.

Marx'ın eserinden bir yüzyılı, Lenin'in Ekimi'nden elli yılı aşkın bir süre sonra, çağdaş marksistler, toplumsal ilişkilerin köklü dönüşümü için mücadele veren herkes gibi, bugün yalnızca iktisadî önceliklerle değil kültürel önceliklerle de tartışmaya girmelidir. Toplumsal bir devrim ya da dönüşümde kültür sorunlarını ikinci plana atmak, artık olanaklı değildir. Şimdi Antonio Gramsci'nin zamanıdır.

Jean-Baptiste Fages

GİRİŞ

Marksizm'in marksist yorumcuları arasında Antonio Gramsci'nin adı ve kültürel yapıtı bir yandan parti skolastiğinin -yakın zaman öncesine dek yürürlükte olan ideolojik araç- reddi, bir yandan da Marksizm'i İtalyan ortamının tikel -iktisadî ve toplumsal, siyasal ve kültürel- koşulları açısından ciddiyetle ve zekice yeniden düşünme çabasını temsil edegelmişti, halen de öyledir. Kendini marksist-leninist olarak tanımlayan Gramsci, buna karşılık, tarihselliğe uygun olarak biçimlenmiş kendi Batılı zihniyetinden ve hele, parti propagandacıları bir yana, en ortodoks leninistlerin yoksunu olduğu o eleştirel duyarlılıktan vazgeçmemektedir.

Okula ilişkin kaygılardan kurtulmuş olan Gramsci, tutuklanıncaya dek, İtalyan Marksizmi içindeki canlı tartışmada marksist-leninist geleneğin kutsadığı kimi belitleri reddetmekte, Antonio Labriola'dan Rudolfo Mondolfo'ya dek İtalyan Marksizmi'nin karakteristik bir özelliği olan bir arayışı -idealizmli yüzleşme çabası- sürdürmekte, resmi hat ve geleneksel, özellikle de stalinci şemalar karşısında heterodoks revizyonist eğilimler sergilemektedir. Nihai hesapta, yalnızca parti ruhu "mevcut komünist düşünceyi kendisi için, evet militan Marksizm'in kabul ettiği haliyle Leninizm'le çelişen

böylesi düşünürlere sahip çıkmaya" yol açmıştır.[1] -Gerçekte, salt parti savunuculuğuyla uğraşan kendi yoldaşları tarafından dahi uzun süre ihmal edilen- Gramsci, "tecritten kurtulmuşsa bunu siyasal örgütüne değil, hesaplaşma zamanından önce siyasal Marksizm tarafından görmezden gelinen ve savaşılan geleneksel bir ulusal düşünce akımını içselleştirmesini bilmesine borçludur".[2]

İtalyan siyasal gerçekliğini, İtalyan toplumunun siyasal ve kültürel yenilenme sorunlarını dikkatle izleyen Gramsci, tipik bir seçkinler hareketi olan Rönesans'ın daha önce ihmal ettiği eğitim sorununu, belirli bir yetkinlikle, halkın ilerlemesinin aslî etkeni olarak ele alır. Kuşkusuz -özellikle hapishane notları ve mektuplarında- tam ve organik bir Gramsci pedagojisinden söz etmek, sakıncalı olacaktır; ancak bunlardan, çok ilginç, eğitsel bir kaygıyı, yeni bir insanlık tasavvuru, etkin bir evrensellik, herkesin siyasete, iktisada ve yaşama katılması görüsüyle donanmış somut bir kültürel gelişkinliği gözler önüne seren zengin bir pedagojik çıkarsamalar dizisi bulmak mümkündür. "Yeni bir kültür yaratmak", diye yazıyordu, "yalnızca kendi başına *özgün* buluşlar yapmayı içermez; daha çok keşfedilmiş olan doğruları eleştirel bir tarzda yayabilmek, deyim yerindeyse onları *toplumsallaştırmak*, yaşamsal eylemin temeli, eşgüdümün, entelektüel ve toplumsal yapılanmanın unsurları haline getirmek anlamına gelir. Bir insan kitlesinin mevcut bir gerçeklik üzerine tekçi bir tarzda düşünmeye yöneltilmesi *felsefî açıdan,* felsefî bir dehanın, sınırlı aydın çevrelerin mülkü olarak kalacak yeni

---

[1] R. Orfei, Antonio Gramsci, *Coscienza critica del marxismo,* ed. Relazioni Sociali, Milano, 1965, ss.58-59.

[2] A.*g.y.*, s.58.

bir hakikati bulmasından daha önemli ve daha *özgün* bir olgudur".[3]

Gramsci pedagojisinin, eğitim ilkesi arayışı, kültürün örgütlenişi kavramı, genelde okulun, özelde de halk okulunun yapısı, emeğin eğitici karakteri, disiplinin gerekliliği vb. üzerine çeşitli temaları, bu perspektif üzerine temellenmektedir.

[3] M. S., s.5.

ANTONIO GRAMSCI'NİN HAYATI VE FORMASYONU

Francesco Gramsci adlı sicil memuru bir babanın ve Giuseppina Marcias adlı annenin oğlu olan Antonio Gramsci, 24 Ocak 1891 yılında Cagliari kentine bağlı Ales köyünde dünyaya geldi.

Gramsci'nin çocukluğu oldukça yoksul bir çevrede geçti. Bu ileride, zaten hassas olan bünyesi üzerinde etkili olacaktır. Annesi küçük Gramsci'yi kötü beslenmeden ve hastalıklardan korumak için büyük bir özen ve çaba göstermek zorunda kalmıştır. Gramsci bunu ta hapishaneden kız kardeşine yazdığı mektuplarda bile sevgi ve hayranlıkla anacaktır: "Eğer annemiz başka bir kadın olsaydı, kim bilir bu küçük çocuklar ne sefil bir sonla karşılaşırdı; büyük olasılıkla bugün hiçbirimiz yaşıyor olmazdık".[1]

Gramsci, Ghilarza İlkokulu'na gider ve burada, edebiyata olan tutkusu ile büyük doğa sevgisi ortaya çıkar. Baldızına yazdığı bir mektupta, çocukken edebiyata veya felsefeye ilgi duymadığını belirtirken, daha çok sayısal bilimler ve matematiğe karşı tutkusunu itiraf eder.[2] İlköğretim bitirme sı-

[1] Kız kardeşi Grazletta'ya mektup, 29 Aralık, 1930 (Mektuplar, s.395).

[2] Baldızı Tatiana'ya mektup, 9 Nisan 1929 (Mektuplar, s.201).

navlarından büyük bir başarıyla geçer: Aritmetik 10; edebiyat, ezber, kompozisyon, tarih ve coğrafya 9; en düşük notu ise hat dersinden 8'dir.

Ghilarza'da öğrenimine devam edebilecek gelirden yoksun olduğu için, daha 11 yaşındayken babasının dairesinde çalışmak zorunda kalır. İki yıl sonra 1903'te, kız kardeşinin de çalışmaya başlaması sayesinde, Ghilarza'ya 18 kilometre uzaklıktaki Santu Lussurgiu adlı kasabada, öğrenimine yeniden başlar. Burada belediye okuluna gider ve 1908'de Cagliari'de Giovani Maria Dettori Lisesi'nden mezun olur. Bu zamanlarda genç Gramsci, tarih ve siyaset ile ilgili yazılar okumaya ve doğrudan siyasal sorunlara ilgi duymaya başlar. İlk zamanlar bu sorunlar Sardinyalı zihniyetinden ve kıta Avrupası'na karşı hıncından ileri gelir. Fakat sonraları, daha ulusal ve daha Avrupalı anlayışları sahiplenmek, zavallı ve kaygılı bir Sardinya yalnızlığından, edilgenlik ve konformizmden, bastırılmış kinin getirdiği yalnızlıktan kaçmak için eski yaşam ve düşünce tarzlarını aşma isteğine varır. Biyografilerinden birinde S.F. Romano, 'kendisine belirlediği amaca sonuna kadar sadık kalan bir iradenin yoğun çabası'ndan, düşünce ve eylemde 'çok büyük şiddette bir gerginlik ve tutkulu bir ısrar'dan söz edecektir.[3]

Öğrenim bursuna hak kazanan Gramsci, Torino Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydolur ve kendi derslerinin yanı sıra diğer fakültelerin, özellikle de Hukuk'un derslerine katılır. Dördüncü yılda, Annibale Pastore'nin felsefe derslerine de girer ve sosyalist partiye üye olur.

Kendisi, sosyalist harekette öncelikle, entelektüel prestiji olan sade bir gözlemci ve muhataptır. Gitgide politikayla da-

---

[3] S.F. Romano, Antonio Gramsci, U.T.E.T.,Torino, 1965, s.55.

ha derinden ilgilenmeye başlar; ve bu, *Grida del popolo* ve *Avanti*'nin Torino sayfası yazarlığına kadar varır. Sağlık sorunlarından dolayı sınavlarını geçemeyip burs hakkını kaybeden Gramsci, üniversiteyi bırakma kararı alınca, karşılığında para kazandığı bu işbirliği, onun için zorunlu hale gelir.

Tüm bunlar 1915 yılının sonunda meydana gelir. 1916 yazından itibaren Gramsci, gazeteciliğin yanı sıra sosyalist çevrelerde bir dizi konferansa katılır.

Bu faaliyet, özellikle de gazetecilik, Gramsci'nin kendi düşüncelerini netleştirmesini ve yapılandırmasını sağlar. Bu düşünceler, Croce'nin anti-pozitivist açıdan reformunu önerdiği İtalyan kültürel geleneği ile sürekli karşıtlaşan, dogmatik olmayan bir Marksizm doğrultusundadır. Aslında genç Gramsci'nin kültürel formasyonunda Croce önemli bir rol oynar. Her ne kadar tek kaynak değilse de en azından referanslarının temelidir. Şubat 1917 tarihli, hemen hemen tamamı kendi elinden çıkmış, *la Città futura* başlıklı dört sayfalık yazısında bunun hatırlayan Gramsci şöyle yazar: Croce'nin eserinden önceki *Religione e serenità* başlıklı kısa makalede çağdaş kültürün temelleri olan 19. yüzyıl praksis felsefesinin habercisi olarak idealizm ve bizim kuşağımız için günümüzdeki praksis felsefesinin yeniden ele alınmasının başlangıcı olarak Croce felsefesi arasında paralellik kuruyordum.

(...) Sorunu, ancak ilkel ve elbette eksikli bir biçimde ele alıyordum; çünkü teori ve praksis felsefesinin birliği (kavramı henüz benim için açık değildi ve daha çok Croce'ci eğilime sahiptim".[4] Bu dönemde, diye yazar Roggero Orfe, "Gramsci elbette genel bir sistemleştirme evresinden geçer; fakat kendi bakış açısına organik bir formülasyon katmaktan

[4] M.S., s.19.

uzaktır. Felsefede maddeci, ancak kültür ve zihniyette idealisttir. Kültürünün bu bileşiminden hiçbir zaman kurtulamayacaktır. İşte bu yüzden tutukluluk süresince tüm düşüncesini Croce'ci ve idealist bir Marksizm'in bütünleştirilmesi ve formülasyonuna yöneltir".[5]

1917 yılının Eylül ayında, ağustos olaylarından sonra Torino işçi hareketinin yönetimini üstlenecek olan geçici komite bünyesindeki Torino sosyalist seksiyonunda yöneticilik görevi alır.

1919'da Tasca, Togliatti ve Terracini ile birlikte Gramsci yeni bir gazete kurar: *l'Ordine Nuovo, rassegna settimale di cultura socialista* (Yeni Düzen, haftalık sosyalist kültür gazetesi). Bu gazetenin şiarı şudur: "Kendinizi eğitin, çünkü aklınıza ihtiyacımız olacak. Harekete geçin, çünkü coşkunuza ihtiyacımız olacak. Örgütlenin, çünkü tüm gücünüze ihtiyacımız olacak". Gazetenin ilk sayısı 1 Ocak 1919 tarihinde çıkar. Gobetti bunu, "İtalya'da birkaç ciddi aydınla birlikte çıkmış tek devrimci ve marksist belge" olarak nitelemektedir.[6]

Uzun süre kendine yer arayan gazete, onu kendi yayın organları gibi gören Torino işçileri arasında kısa sürede başarı kazanır. Bu durum, özellikle iç komisyonlar sorununun açıkça ortaya konulduğu ve Sovyet deneyiminin izinde, işçilerin özyönetim modeli olarak fabrika konseyi ya da sovyet modelinin önerildiği 7. sayıdan itibaren ortaya çıkacaktır.

Floransa'da Borgia'nın "çekimser" fraksiyonunun konferansına gözlemci olarak katıldıktan sonra Gramsci, komünist parti kurmak için sadece çekimserliğin yetmediği yargısına

---

[5] R. Orfei, A.g.y., s.8.

[6] P. Gobetti, Scritti, Einaudi, Torino, 1960, s.105.

ha derinden ilgilenmeye başlar; ve bu, *Grida del popolo* ve *Avanti*'nin Torino sayfası yazarlığına kadar varır. Sağlık sorunlarından dolayı sınavlarını geçemeyip burs hakkını kaybeden Gramsci, üniversiteyi bırakma kararı alınca, karşılığında para kazandığı bu işbirliği, onun için zorunlu hale gelir.

Tüm bunlar 1915 yılının sonunda meydana gelir. 1916 yazından itibaren Gramsci, gazeteciliğin yanı sıra sosyalist çevrelerde bir dizi konferansa katılır.

Bu faaliyet, özellikle de gazetecilik, Gramsci'nin kendi düşüncelerini netleştirmesini ve yapılandırmasını sağlar. Bu düşünceler, Croce'nin anti-pozitivist açıdan reformunu önerdiği İtalyan kültürel geleneği ile sürekli karşıtlaşan, dogmatik olmayan bir Marksizm doğrultusundadır. Aslında genç Gramsci'nin kültürel formasyonunda Croce önemli bir rol oynar. Her ne kadar tek kaynak değilse de en azından referanslarının temelidir. Şubat 1917 tarihli, hemen hemen tamamı kendi elinden çıkmış, *la Città futura* başlıklı dört sayfalık yazısında bunun hatırlayan Gramsci şöyle yazar: Croce'nin eserinden önceki *Religione e serenità* başlıklı kısa makalede çağdaş kültürün temelleri olan 19. yüzyıl praksis felsefesinin habercisi olarak idealizm ve bizim kuşağımız için günümüzdeki praksis felsefesinin yeniden ele alınmasının başlangıcı olarak Croce felsefesi arasında paralellik kuruyordum.

(...) Sorunu, ancak ilkel ve elbette eksikli bir biçimde ele alıyordum; çünkü teori ve praksis felsefesinin birliği (kavramı henüz benim için açık değildi ve daha çok Croce'ci eğilime sahiptim".[4] Bu dönemde, diye yazar Roggero Orfe, "Gramsci elbette genel bir sistemleştirme evresinden geçer; fakat kendi bakış açısına organik bir formülasyon katmaktan

---

[4] M.S., s.19.

uzaktır. Felsefede maddeci, ancak kültür ve zihniyette idealisttir. Kültürünün bu bileşiminden hiçbir zaman kurtulamayacaktır. İşte bu yüzden tutukluluk süresince tüm düşüncesini Croce'ci ve idealist bir Marksizm'in bütünleştirilmesi ve formülasyonuna yöneltir".[5]

1917 yılının Eylül ayında, ağustos olaylarından sonra Torino işçi hareketinin yönetimini üstlenecek olan geçici komite bünyesindeki Torino sosyalist seksiyonunda yöneticilik görevi alır.

1919'da Tasca, Togliatti ve Terracini ile birlikte Gramsci yeni bir gazete kurar: *l'Ordine Nuovo, rassegna settimale di cultura socialista* (Yeni Düzen, haftalık sosyalist kültür gazetesi). Bu gazetenin şiarı şudur: "Kendinizi eğitin, çünkü aklınıza ihtiyacımız olacak. Harekete geçin, çünkü coşkunuza ihtiyacımız olacak. Örgütlenin, çünkü tüm gücünüze ihtiyacımız olacak". Gazetenin ilk sayısı 1 Ocak 1919 tarihinde çıkar. Gobetti bunu, "İtalya'da birkaç ciddi aydınla birlikte çıkmış tek devrimci ve marksist belge" olarak nitelemektedir.[6]

Uzun süre kendine yer arayan gazete, onu kendi yayın organları gibi gören Torino işçileri arasında kısa sürede başarı kazanır. Bu durum, özellikle iç komisyonlar sorununun açıkça ortaya konulduğu ve Sovyet deneyiminin izinde, işçilerin özyönetim modeli olarak fabrika konseyi ya da sovyet modelinin önerildiği 7. sayıdan itibaren ortaya çıkacaktır.

Floransa'da Borgia'nın "çekimser" fraksiyonunun konferansına gözlemci olarak katıldıktan sonra Gramsci, komünist parti kurmak için sadece çekimserliğin yetmediği yargısına

---

[5] R. Orfei, A.g.y., s.8.

[6] P. Gobetti, Scritti, Einaudi, Torino, 1960, s.105.

varır. Buna karşın 1919 Ağustosunda, Torino sosyalist seksiyonunun "seçim yanlısı" komünist fraksiyonuna girmeyi reddederek Togliatti ve Tarracini'den kopar. 28 ve 29 Kasım'da, İtalyan Sosyalist Partisi komünist fraksiyonunun resmi olarak kurulduğu Imola Kongresi'ne katılır.

1 Ocak 1929'da *Ordine Nuovo* günlük gazete haline gelir. Aynı yıl 15 Ocak'tan 21 Ocak'a kadar, İtalyan Komünist Partisi'nin* XVII. Kongresi Livorno'da toplanır. Gramsci de orada bulunur ve komünist fraksiyon delegelerini, III. Enternasyonal'in seksiyonu, İtalyan Komünist Partisi'ni kurmaya yönlendiren karara aktif olarak katılır. Bu kongrede Gramsci, Merkez Komite'ye seçilir.

20-24 Mart 1922 tarihleri arasında Roma'da toplanan İtalyan Komünist Partisi'nin II. Kongresi'nde, Gramsci sendika sorunu üzerine bir rapor hazırlar. Komünist Enternasyonal'in yürütme kurulunda, partinin Moskova temsilcisi olarak atanacaktır. Haziran ayında bu kurulun ikinci kongresi için Moskova'ya gider. Konferansın ardından, Moskova yakınındaki Screbriank-ibor kliniğinde birkaç ay tedavi görmek zorunda kalır. Orada Ivanov Müzik Lisesi öğretmeni ve komünist parti yerel seksiyonunda görevli olan Julia Schucht ile tanışır. Evliliklerinden iki erkek çocukları olur: Ağustos 1924'te Delio ve Ağustos 1926'da Giuliano.

Bu arada "Roma'ya Yürüyüş" olmuş ve Komünist Parti için yarı gizlilik dönemi başlamıştır. 1923 yılının Ağustos ayında Terracini, Moskova'da Gramsci'nin yerini alır, Gramsci ise Viyana'ya çağrılır. Kasım 1923'te buraya yerleşir.

---

* Doğrusu "İtalyan Sosyalist Partisi" olmalı (ç.n.).

6 Nisan 1923 seçimlerinde Venedik seçim bölgesinden milletvekili seçilir ve iki yıl aradan sonra İtalya'ya geri döner.

Faşist rejim İtalya'da yavaş yavaş kök saldığı ve hükümetin diktatörce maksatları daha fazla su yüzüne çıktığı için, Gramsci'nin Komünist Parti yöneticiliği daha yoğun, aynı zamanda daha ihtiyatlı bir görev haline gelir.

Haziran 1924'te Matteotti'nin öldürülmesinin ardından dağılmış gibi görünen faşist hareket, rejimin olağanüstü önlemleri sayesinde tekrar güçlenecektir. Milletvekili dokunulmazlığına karşın Antonio Gramsci, 18 Kasım 1926'da polis tarafından yakalanıp diğer komünist yöneticilerle birlikte tutuklanır ve katı tecrit koşulları altına alınır. Daha sonra Ustica adasına sürgün edilir ve 20 Ocak'ta Milano'ya götürülür. Burada, özel Devlet Savunma Mahkemesi'nin emri ile sorgu yargıcı tarafından sorgulandıktan sonra dava için Roma'ya nakledilir. İşin şaşırtıcı yanı dava 28 Mayıs'tan 4 Haziran'a kadar sürer ve tüm komünist yöneticiler mahkemeye çağrılır: Gramsci'nin yanında Terracini, Roveda, Scoccimarro vs. de mahkeme önüne çıkar. Savcılığın şöyle bir açıklaması olur: "Yirmi yıl daha bu beynin çalışmasını engellemeliyiz". Gramsci dört ay beş günü ağır olmak üzere yirmi yıla mahkum edilir.

Tutukluluk süresince kaçma imkanı olan Gramsci'nin, kurbanlık tacından yararlanmak için, isteyerek yakalanmış olabileceği hipotezi ortaya atıldı. Fakat bu laf ebeliğidir ve Gramsci'nin kendisi de baldızı Tatiana'ya yazdığı mektupta bu varsayımı çürütmeyi kendine görev saymıştır: "Beni aşağı yukarı inatla acı çekmeyi, şehit olmayı, kısacık bir andan bile en küçük ıstıraptan mahrum kalmamayı arzu eden bir adam olarak düşünüyorsun. Cennet ve cehennem tanrılarının önünde Hint halkının acılarına tanıklık etmek isteyen yeni bir

Gandhi, yeni Yeremya veya İlyas ya da cezalandırıcı tanrıya kendini adamak için halkın karşısında pislik yemeye giden İsrailli bilmem hangi peygamber gibi düşünülüyor olabilirim".[7]

Davadan sonra doktora görünür ve kronik üremi teşhisi konur. 19 Haziran'da Bari yakındaki özel Turi zindanına sevk edilir ve 7047 numarasını alır.

Hapishanedeki bu yaşama ilişkin elimizde iki belge vardır: Yakınlarına özellikle de Roma'da oturan baldızı Tatiana'ya yazdığı "*Mektuplar*" ve büyük bir entelektüel çabanın ürünü olan "*Defterler*".

Gramsci, 19 Kasım 1933'e kadar Turi'de kalır ve buradan, önce Civitavecchia cezaevinin revirine, ardından da yine tutuklu olarak Formia'daki Doktor Cosumano'nun kliniğine sevk edilir. Ekim 1934'te şartlı tahliye talebinde bulunur. 25 Ekim'de bu hak kendisine tanınır. 1937 yılının Nisan ayında geçici özgürlüğü sona erer; fakat sağlık durumu gitgide kötüleşir. 25 Nisan akşamı ciddi bir kriz geçirir ve bunun ardından gelen beyin kanaması iki gün sonra ölümüne neden olur. İçinde küllerinin bulunduğu kavanoz Roma'daki İngiliz mezarlığına bırakılacaktır.

---

[7] Tatiana'ya mektup, 19 Mayıs (*Lett.*, s.344). Bu konuda Friori biyografisinde şöyle yazar: "Aslında her eylemin sonucuna çok dikkat eden Gramsci, sonucu olmayan her şeye daima karşı çıkmıştır. Kurbanlık söylemi ise, onu bu duygusal tuzağa düşüremeyecek kadar rahatsız ediyordu (G.Fiori, *Vita di A. Gramsci*, 1996, s.256-257).

I. BÖLÜM

PRAKSİS FELSEFESİ

Gramsci, en başta, her türlü mutlak, soyut ve spekülatif felsefeyi, "üstün problemleri" ya da basitçe "felsefi problemleri" devralan kalıtçı aktarım felsefesini reddeder. Bu kökleri gerçeklikten kopmuş, profesyonellere ayrılmış bir felsefedir; zorunlu olarak geliştirilmiş reçetelerle değil de, etkin çalışma ve bu çalışmaya rehberlik eden dünya görüşü yoluyla *tüm insanların kendi tarzlarında filozof olabileceklerini* kabul etmez.

Geçmişte olduğu gibi bugün de kişisel özellikler elbette çok önemlidir ve tekillik ne bunun işlevselliğine ne de araçsallığına indirgenebilir; fakat tüm bunları tarihsel gelişimle bağlantı kurarak yeni bir açıdan düşünmek gerekir. "Eğer felsefe, felsefe tarihi ise", diye yazar Gramsci, "eğer tarihse ve bir büyük filozoftan diğerine basitçe aktarım yoluyla değil de dünyanın genel tarihine göre (insanlar arasındaki toplumsal ilişkilere göre) gelişiyorsa, o zaman pratikte tarih yapmak aynı zamanda örtük olarak felsefe yapmaktır. Tutarlı bir çalışma içinde, pratik çözüm arayışının sıkı bir teorileştirme ile ilişkilendiği belli bir bilgi düzeyinde içsel olanı belirgin hale getirmek, filozofların uzmanlık işidir. Elbette bu, halkın, ta-

rihsel dönüşümlerin gerçek aktörlerinin sağduyusunun kendiliğinden biçimini bulduktan sonra olur".[1]

İşte bu yüzden teori ve pratik arasında bağ kurmak gereklidir. Bu gerekliliğe, saf kavramsal diyalektiğin felsefi gelişimini reddettiği ve tarihi durumların dönüşümündeki hareketin çıkış noktasını, bu durumların içerdiği tüm dramatik problemler ve birçok gerçek deneyimle birlikte ortaya çıkarttığı ölçüde praksis felsefesi cevap verir. Dolayısıyla bu felsefe, daha önceki akımları eleştirmek ve bunlarla polemik yapmakla işe başlar.[2] Bu yolla felsefenin tarihselliğini, sistem savaşlarına, gerçekliği farklı gören biçimler arasındaki savaşlara neden olan gerçekten diyalektik bir tarihselliği, başlangıç ilkeleriyle değil de somut tarih ile doğrulamaya çalışır.[3]

Praksis felsefesi tamamıyla yeni değildir; diğer referansların yanı sıra özellikle Rönesans ve Reform ile başlayıp Hegel'e kadar uzanan tüm kültürel geçmişi ön-gerektirir. Fransız Devrimi ardından da Restorasyon ile karşı karşıya gelen bu sonuncusu (Hegel felsefesi), tinin iki yaşamsal dönemini diyalektik bir biçime kavuşturmuştur: maddecilik ve tinselcilik. Hegel, kafasının üstünde yürüyen bir adamın bakış açısıyla sentez kurarken, praksis felsefesinin kurucusu Marx ise -Gramsci tarafından yeniden ele alınan Engels'in

---

[1] M.S., s.234-235.

[2] Praksis felsefesi, eski ve şu anki düşünce biçimini (varolan kültürel dünyanınkini) aşmak için, ancak polemiksel ve eleştirel bir tarz ile yola çıkabilir. Herkesin filozof olduğunu göstermek amacıyla ortak duyuya başvurduktan sonra bunu eleştirir; çünkü söz konusu olan herkesin güncel yaşamına bilimsellik getirmek değil, varolan yaşamı daha eleştirel kılıp yenilemektir. Aynı zamanda bu, özel olarak donatılmış bireyin, ortak duyunun çıkış kaynağı olan eğitilmiş elitlerin en ileri noktası göründüğü bir felsefe tarihi kuran entelektüellerin de eleştirisidir.

[3] M.S., s.229.

bir deyişine göre- ayakları üzerinde yürüyen bir adamın bakış açısıyla diyalektik sentezini kurmak için, Hegel, Feuerbach ve Fransız materyalizminin deneyimlerini yeniden gözden geçirecektir. Fakat Hegel'in ardılları materyalizm ve tinselcilik arasında bir dikotomi oluşturmak için hegelci birliği bozmuşlar ve praksis felsefesi de bu kopuştan etkilenmiştir: Bir yandan felsefi materyalizme geri döndük öte yandan modern idealist kültürün, praksis felsefesi içinde yeni bir öz oluşturması için gereken ne varsa kendisine mal etmesine izin verdik".[4]

Yine de şunu belirtelim ki praksis felsefesi, otomatik olarak daha önceki kültürel hareketin tümünden gelmez; özgünlük ve özerkliğini "bu entelektüel ve ahlaki hareketin başarılı sonucu" halk kültürü ve yüksek kültür arasındaki zıtlığı diyalektik bir biçime kavuşturmasından alır.[5] Protestan reformunu ve Fransız Devrimi'ni birbirine bağlayarak, "politik bir felsefe ve felsefi bir politika" olarak yerini alır.[6]

O halde praksis felsefesi, hegelci felsefeyi tek taraflı ideolojik kalıntılardan kurtararak, belli bir şekilde onun içinde yeniden oluşur. Sadece gerçekliğin çelişkili yapısını kapsadığı ve bütünleştirdiği için değil, aynı zamanda bizzat çelişkinin bir öğesi olarak kendisini ortaya koyduğu için de her yönüyle çelişkinin bilincine varır. Aslında "praksis felsefesi, tarihsel çelişkilerin bir ifadesidir ve hatta bunların bilincinde olduğu için tam ifadesidir". Bunun anlamı, praksis felsefesi-

---

[4] MS., s.87.
[5] M.S., s.86-87.
[6] M.S., s.87.

nin, ne varolan ne de tarihsel olarak varolabilecek sözde "özgürlüğe" değil de bir zorunluluğa bağlı olduğudur.[7]

Başka bir deyişle, praksis felsefesi taşıdığı tüm zorluklar ve riskleri ile birlikte tarihselci bir felsefedir. Çünkü eylemi destekleyen inançları sarsmaktan ve ahlaki kuşkuculuk ya da ahlak bozukluğu yaratmaktan kaçınarak sözde ebedi ve mutlak tüm hakikatlerin geçici karakterini pratik olarak göstermek hiç de kolay değildir.[8]

Gramsci için söz konusu olan, Marx'a göre Feuerbach üzerine Tezler'in XI.'sinde olduğu gibi, teori ve pratiğin birliğini tekrar doğrulamaktır.[9] Nasıl ki tekbiçimci (uniform) davranış kuralına sahip olan din, bir dünya görüşü ise, Gramsci'ye göre tekbiçimci davranış kuralına sahip olmayan bir felsefe de varolamaz. O halde, diye sorar kendisine, din ve davranış kuralları arasındaki bağların gevşemesi anlaşılabilir mi? Eğer felsefe ve ahlak her zaman ayrılmaz bir bütün ise, niçin felsefe mantıksal olarak pratikten önce gelmelidir de durum tam tersi değildir. Ya da böyle bir konumlanış absürd değil midir; felsefenin "tarihselliği" sadece onun politik karakterine delalet eder sonucuna varmak gerekmez mi?[10] Cevap açıktır: Praksis bir edim, saf haldeki bir faaliyet değil,

---

[7] M.S., s.94.

[8] Eğer praksis felsefesi, teorik olarak, ebedi ve mutlak olduğuna inanılan her "hakikatin" (verite) pratikten kaynaklandığını ve "geçici" bir değeri temsil ettiğini (her dünya ve yaşam kavrayışının "tarihselliği") kabul ediyorsa, eylemiçin gerekli olan inançları sarsmadan, bu anlayışın aynı zamanda praksis felsefesi için de geçerli olduğunu insanlara Kabul ettirmek hâlâ çok zordur. Hatta bu, her tarihselci felsefenin karşılaştığı zorluktur.

[9] XI. Tez: "Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimlerde yorumladılar, şimdi ise önemli olan onu değiştirmektir" cümlesi, tüm felsefenin inkarı olarak değil, filozofların ezberciliğinin kınanması ve teori ile pratiğin birlikteliğinin olumlanması olarak yorumlanmalıdır.

[10] M.S., s.23.

değerlendirme ve karardan önce gelip bunlara eşlik eden bir eylemdir. Eğer insanın doğaya bağlandığı doğru ise, bu pratik-evrimci bir bilginin oluşumuna yönelen aktif bir birliktelikliktir. Croce, praksis felsefesini, gerçekliğin bir anını alıp bunu diğer anların başlangıç sebebi derecesine yükseltmek ve böylelikle (bilinmeyen bir tanrı gibi duran) yapıyı üstyapılardan ayırmak ile eleştiriyordu. Gramsci ise onu, praksis felsefesinin yapıyı üstyapıdan koparmadığını, tam tersine kendisinin "bunların gelişimini, birbirine sıkıca bağlı, zorunlu olarak bağıntılı ve karşılıklı olarak tasarladığını" belirterek yanıtlar.[11] Croce'nin tersine Gramsci, "belki de o, yapıyı, hareket halindeki bir gerçeklikten çok hareketsiz ve mutlak bir varlıkmış gibi düşünüyor; Feuerbach üzerine Tezler'de "eğitimcinin kendisi eğitilmelidir" tezi, gerçek sürecin birliğini belirterek insanın doğa üzerindeki aktif tepkisinin zorunlu ilişkisini kurmuyor mu? diye sorar kendisine".[12] Bununla birlikte praksis felsefesi, en azından öğretilerin organik sistemi anlamında bir dünya görüşü formüle etmez. O, gerçeğin çelişkili sürecinin bilincine varılması anlamında bir dünya kavrayışıdır; aynı zamanda salt bireyler için değil, kitleler için de böyle bir bilincin örgütlenme, yani bilgi ve eylem ilkesi haline dönüştürülmesidir. Bir felsefenin tarihsel değeri ya pratikteki etkinliğine ya da daha sonra gelen düşünce biçimleri üzerindeki etkisine göre değerlendirilmelidir. Dolayısıyla geçerliliği, gerçek ve somut problemleriyle toplumsal insana

---

[11] M.S., s.230-231.

[12] Yine de üstyapı kavramının Gramsci için pek açık olmadığını ve Gramsci'nin yapı karşısında üstyapılara belli bir özerklik tanıma kaygısı taşıdığını belirtebiliriz. Öte yandan Gramsci'de hümanist bileşim, saf ekonomik bileşime göre daha baskındır. Bundan dolayı, praksis felsefesi saf içkinci anlayışa olan aidiyetini, bunun hümanizm gibi sunmak ve tarihe ya da tarihselliğe indirgemek için, tüm spekülatif izlerden arındırması boşuna değildir.

yaklaşma, bu problemlerin bilincine varma ve bunları bütüncül tarihsel sürece dahil ederek inceleyip bu ölçekte çözüme ulaştırma tarzına bağlıdır. Buradan hareketle gerçek filozof, kavramsal olarak bir öğreti hazırlayan uzman değil, çevreyi yani bireyin dahil olduğu toplumsal ilişkilerin tümünü değiştiren eylem adamıdır. Esas filozof gerçeklikte çalışan ve onu değiştirmek için yorumlayan bir siyasetçidir. Gramsci'ye göre, Croce'nin tarih ve felsefeyi özdeşleştirmesi tarih ve politikanın özdeşliği, yani ideolojileri ve politik faaliyet araçlarıyla felsefe ve tarihin özdeşliğine varır.[13] "Eğer siyasetçi tarihçi ise (salt tarih yaptığı için değil aynı zamanda bugünü çalışıp geçmişi yorumladığı için) ve de tarihçi bir siyasetçi ise -ki gerisi Croce'de de görülür- bu, tarihin daima güncel yani politik olduğu anlamına gelir. Fakat Croce bu zorunlu sonuca ulaşamamıştır; çünkü bu sonuç açıkça tarih ve politikayı, dolayısıyla ideoloji ve felsefeyi özdeşleştirmeye götürür".[14]

---

[13] İdeolojiler, kitlelerin somut eyleme, gerçekliğin değiştirilmesine sevk eden felsefi "vulgarizasyonlar" olarak son bulacağı için sonunda "gerçek" felsefe haline geleceklerdir. Böylece her felsefi kavrayışın -ki bu, filozoflarda, zamandan ve mekandan bağımsız soyut evrensel nitelikler kazanmış, yapay ve anti-historik kökenli bir kavrayıştır- kitlesel yönü durumuna geleceklerdir.

[14] M.S., s.217-218.

II. BÖLÜM

TOPLUMDA VE TARİHTE İNSAN

Praksis felsefesine has özellikler doğrultusunda insan doğası üzerine görüşlerini bildirmeye hazırlanan Gramsci, gerek "evrensel insan doğası" gerekse "bireysellik" kavramlarını reddeder. Çünkü Gramsci'ye göre ilki soyut olarak metafizik, ikincisi ise her tekil bireyin tarihi gelişim ve oluşum sürecinin önsel gerçekliği olarak daha da fazla metafizik temellidir. Diğer yandan her ilkel natüralizme, idealizm olarak kaba maddeciliğe ve varlık felsefesine karşı mesafeli durur.

"İnsan nedir, sorusu, Gramsci'ye göre cevabını birey içinde bulamaz; çünkü her tekil insanda yine bir tekil insan buluruz".[1] Fakat madem ki insanın sorgulanması, insan kendi kaderine hükmedebilir mi, kendi kendisini yaratabilir mi, kendisine bir yaşam kurabilir mi, sorularına eşdeğerdedir, o zaman ilk ve temel yanıt şu olur: "İnsan bir süreçtir, açıkça eylemlerinin bir sürecidir".[2] Bu şu anlama gelir: insan kendi öz tarihidir, insanlık olarak ve insanlık içinde kendi kendini yaratmasıdır.

---

[1] M.S., s.27.

[2] M.S., s.27.

Bu herkesin bildiği ve kabul ettiği; fakat örtük tüm sonuçlarını kestiremediği nesnel, somut bir veridir. İnsan toplumda yaşayan bir varlıktır. Gramsci devam eder: "Verili bir insan toplumunun, şeylerin verili bir toplumunu önvarsaydığını ve insan toplumunun, ancak bu varolduğu ölçüde mümkün olduğunu söylemek klişe bir laftır. Bugüne kadar bireyler arası organizmalara, ister *societas hominum*, ister *societas rerum* olsun mekanik ve determinist, dolayısıyla gerici bir anlam verildiği doğrudur. Önemli olan, tüm bu ilişkilerin etken ve hareket halinde olduğu bir öğreti hazırlamaktır. Kuşkusuz bu faaliyetin merkezi, bildiği, istediği, hayran olduğu, yarattığı vs. ölçüsünde bilen, isteyen, hayran olan ve yaratan tekil insanın bilincidir. Fakat bu insan yalıtılmış değil, diğer insanlar ve tam bilincine varamadığı şeyler, toplumu tarafından sunulan olanaklar yönünden zengindir".[3]

Bu öğretinin oluşturulması, Gramsci'nin hapishanede uzun düşünme süresince harcadığı çabanın ürünüdür. Bu düşünceler, praksis felsefesine uygun bir biçimde gençlik yazılarında kesin olarak ileri sürdüklerini açıkça dile getirmeyi amaçlar; yani insan her şeyden önce bir tin, tarihsel bir yaratıktır; fakat bir doğa değildir".[4]

Hiç kuşkusuz Gramsci'ye göre insan maddi bir varlıktır; fakat bu maddiyat doğal bilimlerin ya da çeşitli metafizikçilerin "madde" kavrayışının ötesine geçer. Praksis felsefesi, "maddenin çeşitli fiziksel (kimyasal, mekanik vs.) özelliklerini ancak üretici "ekonomik öge" olarak dikkate alır. Madde kendisi için değil, toplumsal ve tarihsel olarak üretim için

---

[3] M.S., s.29-30.

[4] A. Gramsci, "Socialismo e Cultura", *Il Grido Del Popolo*, 20 Ocak 1916.

örgütlenmiş, doğa bilimi ise tarihsel bir kategori olarak insani ilişki şeklinde düşünülmelidir".[5]

Bununla birlikte ekonomi kavramı doğrudan kelime anlamına indirgenemez, başka bir deyişle herkesin kabul ettiği veya ekonomi bilimindeki dar anlamına denk düşmez. Ekonomik ilişkileri belirtmesinin yanı sıra, maddi kökenleri içinde ele alınan insani ilişkilerin bütününü, varlığın kendisinin maddi temelini teşkil eden bütünlüğü anlatır.

Feuerbach, "insan ne yerse odur",* demişti. Gramsci de, söylevinden önce gelen yemek mönüsüne bakılarak söylev daha iyi analiz edilebilir gibi, dar ve banal anlamıyla yorumlamadan benzer bir savı kabul eder. "Beslenme kendi bütünlükleri içindeki toplumsal ifadelerden bir tanesidir ve her toplumsal grubun kendi temel beslenme tarzı vardır. Aynı şekilde şunu da söyleyebiliriz: insan "giyimidir, oturduğu yerdir, aile kurma yoluyla üremesidir", çünkü beslenme, giyim, konut, üreme, toplumsal ilişkiler bütünlüğünün tüm açıklığıyla ve en geniş boyutlarıyla göründüğü toplumsal yaşamın ögeleridir".[6]

O halde ontolojik açıdan, tarih içinde ortaya çıkan çeşitliliği kadar belirlenmiş, temel bir insan doğası yoktur; insan doğası, toplumsal ilişkilerin diyalektiği yoluyla yavaş yavaş kendinin belirleyecek olan bir oluşumdur;[7] "insan doğası", tarihsel bilinci belirleyen toplumsal ilişkiler bütünüdür: bu top-

---

[5] M.S., s.160.

* Kitabın Fransızca çevirisinde bu cümle "L'homme est ce qui mange" (İnsan yiyen varlıktır) şeklindedir. Oysa cümlenin orijinali Almanca olarak "Der Mensch ist was er isst" yani "İnsan ne yerse odur" anlamına gelmektedir (ç.n).

[6] M.S., s.160.

[7] Engels'e göre diyalektiğin üç yasası vardır: 1) zıtların birlikteliği 2) yadsıma 3) niceliğin niteliğe dönüşmesi ve bunların karşılıklı oluşu. Gramsci özellikle "karşılıklı eylem"e vurgu yaparak, bu sonuncusu üzerinde durmuştur.

lumsal bilinç, neyin "doğal" ya da "doğaya ters" olduğunu gösterir. Dahası insan, "doğası" tüm insanlar ve tüm zamanlar için homojen olmadığından, durmadan değişim halinde olan toplumsal ilişkiler bütünlüğü her zaman çelişkilidir".[8]

İnsan gerçeğinin böyle tarihselleştirilmesi, Gramsci'nin ilk düşüncesine açık ve kesin bir anlam kazandırır; yani insan tarihsel bir varlıktır, insan iradesi (üstyapı) ile iktisadi yapı arasındaki ilişkinin dışavurumudur. Orfei şöyle yazar: "Bu noktada Gramsci, Marx'tan biraz ayrı düşer". Çünkü Marx'ta insanın belli bir kavramsal durağanlığa sahipti; Gramsci'de ise insan, materyalizmin varlık kavramına ödünü olan bu durağanlığı yitirir".[9]

Bu sözler, kısmen doğru görünmektedir; çünkü Marx'a göre insan; doğal, cinsil (Naturwesen) bir varlık olsa da ortak bireysellik taşıyan tikel bir insan aynı zamanda bir bütünlük, düşünsel bir bütünlük ve kendisinde hissettiği ve düşündüğü toplumun nesnel varoluşudur. Öyle ki gerçekte, gerek sezgi ve toplumsal varoluşun gerçek tini, gerekse yaşamın insansal dışavurumlarının toplamı olarak varolur.[10] Gramsci'ye gelince: "İnsanı, bireyselliğin en büyük öneme sahip olduğu aktif ilişkiler dizisi (bir süreç) gibi tasarlayabiliriz; fakat göz önünde bulundurmamız gereken tek unsur bu değildir. Bireyselliğe yansıyan insanlık farklı unsurlardan oluşmuştur:

1) Birey,
2) Diğer insanlar,
3) Doğa.

---

[8] P.P., s.160.

[9] R. Orfei, op.cit., s.141.

[10] Gramsci'nin büyük olasılıkla okuyamadığı genç Marx'ın yazılarına göre.

Fakat bu son ikisi göründüğü kadar basit değildir. Birey diğer insanlarla yan yana gelerek değil de, en basitinden en karmaşığına kadar uzanan organizmalara katıldığı ölçüde organik olarak ilişkiye girer".[11]

İnsanın doğayla ilişkisine gelince, bu insanın bir doğa varlığı olmasıyla belirlenen mekanik ve dolayımsız bir ilişki değildir; tam tersine çalışma ve teknik yoluyla kurulan aktif bir ilişkidir ve yoğunluk derecesi, bireyin bu ilişkileri kavrayış düzeyine -bilincine- denk düşer. Eğer bireysellik bu ilişkilerin bütünü ise, kişilik bu ilişkilerin bilincine varılmasından başka bir şey değildir. Kişiliğin değişimi ise bu ilişkilerin tümünün değişimi anlamına gelir".[12]

Gerçeklik, düşünce ile ilişki içindedir; ama yine de bu düşünce soyut değil insani, hızlı, deneysel ve evrimseldir. İlişki irade, insanın eylemi ve nesnel gerçeklik arasındadır.[13] Öte yandan insan ve nesne arasındaki ilişki, insan çokluğuna göre doğrulanır. Çünkü insan nesnel olarak, bilginin üniter bir kültürel sistemde, tarihsel olarak benzeşmiş tüm insan türü için gerçek olup olmadığını bilir.[14] Yine de en tatmin edici yanıt "insan doğası toplumsal ilişkiler bütünüdür" demektir. Çünkü bu oluşum fikrini de içerir. İnsan, birlikteliği biçimsel

---

[11] M.S., s.28.

[12] "Herkes bağlı olduğu ilişkiler bütünü değiştiği ölçüde kendi kendine değişebilir. Bu anlamda gerçek filozof, politikacıdır; yani çevresini, her bireyin içinde bulunduğu ilişkilerin tümünü değiştiren aktif insandır" M.S., s.28-29.

[13] "İnsan, ancak somut amaçlarla belirlenen tarihsel ve toplumsal yaşamında yapabileceklerini ve yaptıklarını gerçekten ister" M.S., s.290.

[14] Gramsci, materyalizmi eleştirirken Kabul ediyor göründüğü idealist mantığın dışında durur. Diğer öznelerin deneyimlerini küçümseyen bu mantık, aslında tekbenciliğin kabulü anlamına gelebilirdi. O, genel olarak varsayımsal insandan değil, diğer insanlar bütünlüğü içinde yer alan ve tarihsellikle belirlenen insandan söz eder. Zira "nesnel" her zaman "insansal olarak nesnel" anlamını taşır ve bu nesnellik "evrensel bir öznellik" anlamına gelebilir, M.S., s.142.

değil diyalektik olan ve karşılıklı birlikteliği zorunlu kılan çeşitli insan grupları arasında kendini ifade ederek, toplumsal ilişkilerin değişimi yoluyla değişir ve dönüşür (...). Birlikten doğan değil de olanaklı bir birliğin nedenlerini taşıyan concordia discours içinde insan doğasının tarih olduğunu söyleyebiliriz (bu anlamda insan doğası tindir de, yani tarih=akıl; burada tarihe açıkça oluşum anlamını veriyoruz). Buradan hareketle, her bireyde diğer insanlarla olan çelişkilerin ortaya çıkarttığı özellikler bulunurken, insan doğası hiçbir tikel bireyde bulunamaz, ancak tüm insan türünün tarihi içindedir".[15]

Gramsci için kişiliğin ilk unsurunun bireysellik olduğunun gördük. Daha doğrusu, diğer bireylerle karşılıklı -diyalektik- eylem ilişkisi içine dahil olan birey, daima tekil sentezsel faaliyetin merkezinde yer alır. Çünkü bilen, isteyen ve seven daima tekil insandır. Savaşılacak bireycilik başlı başına bireycilik değil, fakat sadece bugün anakronik ve tarih-dışı olan bireyciliğin birtakım görünüşleridir. Gramsci, dayatılmış konformizm içindeki kolektif insanı, sunulu konformizm içindeki kolektif insandan ayrı tutar -ikincisi gerçekten de konformizm ismini hak etmektedir. Ayrıca belirlenmiş toplumsal içeriğe sahip olan, yani ekonomik bireyciliğe karşı mücadelenin söz konusu olduğunu düşünür. İşte bu sonuncusu, kendi zamanında tarihi bir işlev üstlendikten sonra, bugün anakronik ve tarih-dışı olmuştur. Dahası bireyciliğin bu biçimine, gerici ve rahatsız edici hale gelen otoriter bir konformizm denk düşer. Oysa kolektif insan, sunulu konformizm içindeki insana, eleştirel bireysellik ve kişiliğin gelişiminin bir evresinden geçilerek ulaşılabilir.

---

[15] M.S., s.31.

Bu eleştirel kişiliğin ortaya çıkması için üç yol vardır:

1) Kendi yaşamsal itkisine ve iradesine belirli ve somut (rasyonel) bir itki vermek;

2) Bu iradeyi keyfilikten çıkartıp somut ve belirleyici kılan araçları seçmek;

3) Bu iradeyi gerçekleştirecek somut koşulların tümünün değişimine, kendi gücü yettiği kadar katkıda bulunmak.[16]

Yine de tekil birey, karşılıklı eylem -tepki ilişkisi içinde olduğu diğer tekil bireyler bütünlüğünden ayrı durmaz. Aslında Gramsci bu konu üzerinde ısrar eder; her bireydeki saf bireysel nesnel unsurlar, kitlenin nesnel ögelerle olan aktif ilişkisine göre tarihsel blokta bir araya gelir. "Bireyselliği inşa eden unsurların sentezi 'bireyseldir', fakat dışsal bir faaliyet, dışsal ilişkileri değiştirip dönüştürecek bir faaliyet olmaksızın bu bireysellik ne ortaya çıkar ne de gelişir: doğa ile ilişkilerden, yaşanılan farklı toplumsal tabakalar içindeki insan ilişkilerinden başlayıp, tüm insan türünü en geniş ölçüde kapsayacak ilişkiye kadar uzanır".[17]

Fakat bireyin kolektife, diğer bireyler bütünlüğüne entegre edilmesi nasıl gerçekleşir?

Gramsci, kendiliğinden süreç hipotezini reddeder; ona göre kendiliğindenlik mekanikliğin eşanlamlısıdır. Kendiliğindenlik her zaman bir erdem, bir değer değildir; ancak disiplin ve toplumsal entegrasyon yoluyla geçerlik kazanabilir. Bu, boşu boşuna ve tehlikeli bir biçimde farklı alanlara dağılmadan bireyleri tarihsel sürece bilinçli olarak angaje et-

---

[16] M.S., s.35.

[17] M.S., s.35.

mek için onların üzerinde etki yaratan, yaratması gereken bir çeşit zorlamadır.

Bu zorlama ve disiplin, Gramsci tematiğinin oldukça önemli bir hedefini teşkil eder, eğitim kavramının oluşturulmasında şiddetle desteklenen bir hedef. Açıkça insan sorunu Gramsci'nin çalışmalarında merkezi bir yer tutar. Gramsci'nin başlıca ve en belirgin girişimi otantikliğini "kendi kendine yeten bir entelektüalizmin tersine, düşünen ve hareket eden insan arasında bölünmeden, düşünce ve eylemde bütünlüğünü korumasını bilen bir insan tipi"nden alan mutlak hümanizm girişimidir.[18] Fakat her ne pahasına olursa olsun şunu da belirtmek gerekir ki bu girişim, "politik" kaygılardan dolayı -kelimenin en iyi anlamıyla partinin taktiklerine pek de kendisini adamayan Gramsci- yolun yarısında kendini tutmasını bilecek ve insan hakkında eksiksiz bir söylemin gerisinde politik eyleme angaje olmuş insanın göstergebilimini vermek için yetkin insanda karar kılacaktır.

Gramsci'de insan üzerine çeşitli idealist ve sahte-tinselci mitlerden kurtarılmış birçok geçerli sav buluyoruz. Fakat kaş yapayım derken göz çıkartarak insan kavramında, gerçeğin araştırılmasının ancak geçici olarak tatmin edilebildiği bir boşluk yaratır ve bunu dolduramaz. Sanki metafiziği yadsıdıktan sonra, zımnen bunun gereklerini korumak ve tarihi, gerçekliğin aşkın tek ilkesi yapmak zorundaymış gibi, bu mutlak olanı göreli mutlaklaştırılmış içinde çözmek isteyen her teorinin ödemek zorunda kaldığı bir bedeldir.

---

[18] R. Orfei, A.g.y., s.63.

III. BÖLÜM

YENİ SINIF VE AYDINLARIN İŞLEVİ

Gördüğümüz gibi praksis felsefesi salt gerçekliği yorumlama amacını gütmez, bunun yanı sıra katartik bir işlev üstlenme iddiasındadır; yani sınırlı sayıda toplumsal grupları büyük insan kitleleri gibi kapsayan ahlaki yenilenme ve reform peşindedir.

Bu nokta tüm Gramsci sorunsalının ve pedagojik açılımlarının merkezindedir. Özellikle taktiksel ve siyasal problemlerden bağımsız olan ya da tutukluluğundan dolayı bağımsız olmaya zorlanan Gramsci, yeni işçi sınıfının egemen sınıf olarak gelişmesine ilişkin geleceğe dair planlar hazırlar. Gerçekte "praksis felsefesinin, dünyanın tarihsel gelişimindeki bir anın yeni ve özgün bir kavrayışı olduğunu kabul etmek, toplumsal ilişkilerin gelişmesi sayesinde olgunlaşması beklenen oluşum halindeki yeni bir kültürün bağımsızlığını ve özgünlüğünü kabul etmek anlamına gelir".[1] Bu, düşünce ve eylem, teori ve pratik arasındaki birliği referans alarak, organik ve işlemsel bir bağ içinde, siyaset ve felsefenin özdeşleştirilmesine gerçek anlam ve önemini verir; öte yandan

[1] M.S., s.88-89.

"yeni bir uygarlığın yaratılması için bir uygulama hattı çizer. Praksis felsefesi ile birlikte dünyayı ve insanı yeni bir kavrayış tarzı doğmuştur; büyük aydınlara, meslekten felsefecilere değil halka, kitleye, somut olarak tüm dünyaya ait olan (karma sonuçlarıyla birlikte olsa da), halk düşüncesini, mumyalanmış halk kültürünü dönüştürmeye yönelik bir kavrayış".[2]

Gramsci, çağdaş dünyaya ve bunun toplumsal yapısına ait bir dizi nesnel koşul aracılığıyla, işçi sınıfının yönetici sınıf olacağı düşüncesini aksiyom haline getirme eğilimindedir. İşte işçi sınıfı için gelecekteki durumunun bilincine varma ve tarihin kendine biçtiği rolü oynamak üzere hazırlanma zorunluluğu buradan gelir. Halk zihniyeti için bu, yeni sınıfın taleplerine adapte edilmiş yeni bir kültürün oluşumu yoluyla, boş inanç ve folklor evresinden tarihsel eleştirel bir evreye geçişi içerir.

Kitlelerin kültürel eğitim süreci birden değil, art arda gelen evrelerle gerçekleşir. Bununla birlikte, ilk sırada yapılması gereken en önemli şey "kitleye kişilik unsuru kazandırmak için, daima daha geniş toplumsal tabakaları entelektüel açıdan yetiştirmek ve bunu yaparken bir büst armatürü tarzında bu kitle ile teması sürdürmektir".[3]

Şunu da belirtelim ki bu elitler, yetkinliklerinden dolayı, hiyerarşik bir otoriteden yana olabilir ve doruk noktasına ulaşmış büyük bir entelektüel felsefe yaratabilirler; yeter ki bu felsefe, topluluk ideolojisinin talepleri karşısında kendisini izole etmesin ve bu talepleri anlayarak somut olarak gözden geçirebilsin. Ayrıca ancak topluluğun bütünü ve bireysel be-

---

[2] M.S., s.105.
[3] M.S., s.17.

yin arasındaki ritim farkını kabul ederek kolektif bir düşüncenin işleyişine en uygun düşen ortak öğretinin hazırlanmasında başarıya ulaşılabilir.

Aslında söz konusu olan duruma göre keyfi ve demagojik bir öğreti hazırlamak değil, tarihsel bir dönemin taleplerine denk düşen, birkaç evreden sonra ve ara kombinasyonlar aracılığıyla kendini kabul ettirmeyi başaran bir öğreti inşa etmektir. "Kuşkusuz böyle bir inşa, dinsel ya da ideolojik inançların fanatizmine müdahale edecek olan bir kişiliğin ya da grubun biçimsel olarak inşa edici iradesi tarafından keyfi bir şekilde gerçekleştirilemez. Kitlenin bir ideolojiyi reddi veya kabulü, düşünme tarzlarının rasyonalitesinin ve tarihselliğinin gerçek eleştirisi için hayati bir kriterdir".[4]

Burada tam olarak kavramsallaştırılmamışsa da Gramscinin hazırlamaya çalıştığı aydın kavramı karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphesiz Gramsci'ye göre her insan, asgari bir entelektüel faaliyette bulunduğu kadarıyla bir aydındır ve asgari bir zeka ortaya koyamayan hiçbir insani faaliyet yoktur; *homo faber homo sapiens*'ten bütünüyle ayrı olamaz. Ancak nasıl ki her tavada yumurta kızartan aşçı, her düğme diken terzi değilse, aynı şekilde toplumdaki tüm insanlar da entelektüel rolünü yerine getiremez".[5] Böylelikle Gramsci, ayrım gözetmeksizin tüm insanlara özgü olan cinsil bir entelektüel faaliyeti, birkaç kişinin uzmanlık alanındaki spesifik entelektüel faaliyetten ayırır; yeni entelektüeli resmetmek için bu ikinci tipi ele alır: Onun varoluş biçimi, "artık hitabetten, duygu ve tutkuların dürtüklenmesinin dışsal ve geçici gücünden ibaret olamaz. Aktör değil, pratik yaşamın içine ku-

---

[4] M.S., s.18.

[5] I.C., s.6, not 1.

rucu, örgütleyici, ikna edici kimliğiyle karışan ve bununla birlikte soyut akıl ve matematikten üstün olan bir varoluştur. Teknik-işten gelip, teknik-bilime ve tarihsel hümanist bir görüşe ulaşır. Aksi taktirde salt uzman olarak kalır ve "yönetici" (uzman+politikacı) konumuna gelemezdi.[6]

Burada, tarihsel bir blok oluşturan yapı ve üstyapı arasındaki zorunlu karşılıklı ilişki ortaya çıkmaktadır; yani bunların belirli bir tarihsel durumda diyalektik ilişkilerinin sonucu. Belki bu hegelci sözlerle ifade edilebilir: Ussal olan aktif ve güncel olarak gerçektir. Tarihsel blok, yapı ve üstyapı bütünlüğüdür; ve tarihsel blok aracılığıyla bu ikisi, üretimin bütün toplumsal ilişkilerini yansıtarak, çelişen ve çatışan bir bütünlük olarak ortaya çıkar. Şu halde tarihsel zorunluluktan dolayı iktidara yönelen yeni sınıf aracılığıyla oluşturulan, bilimsel açıdan tutarlı, ortak duyudan daha üstün bir düşüncenin ortaya çıkartılmasında kendini gösteren, bununla birlikte sıradan insanlarla sürekli temas halinde bulunan, hatta çözüme ulaştırılacak sorunların kaynağını bu temasta bulan, bu değişmez referans yoluyla blokun tüm tarihsel güçlerinin kültürel dönüşümünü sağlayan tarihsel bloktur. Bir başka deyişle, aynen teori ve pratik arasında olduğu gibi, aydınlar ve «sıradan insanlar» arasında da aynı birlik kurulmalıdır. Çünkü organik bir düşünce ve sağlam bir kültür elde etmenin tek yolu budur. O halde, kitlelerle birlikte entelektüel ve toplumsal bir blok kurdukları, pratik faaliyetlerinde kitlelerle birlikte algıladıkları ilke ve sorunlar üzerinde çalışıp, bunları uyumlu kıldıkları için, kısaca aydınların «aydın» olduklarını söyleyebiliriz.

---

[6] I.C., s.7.

Diğer bir deyişle, yeni tip entelektüel, kendisini soyut araştırmaya, halkın yaşadığı gerçekliklerden boşaltılmış "kendinde sorunun" çözümüne hapsetmemelidir. Fakat halkın "hissetmesi"nin "anlama" ve "kavrama"ya daha üstün organik bir formülasyona ulaşmak için aydın, halkın dayattığı gerçek ve fiili problemlerle karşı karşıya gelmelidir ki bilmekten daha fazlasını yapsın; hissedip bilgiye karşı büyük merak duysun, ilerletici hatta halkın yükselme hareketinin tamamının yöneticisi haline gelebilsin.[7]

İşte yeni tip entelektüelin belirleyici iki özelliği, dolayımsız işlevi (yani mesleği) ve genel olarak toplumdaki işlevidir. Buradan çıkan sonuç, onun temel karakteristiğinin, kültürü yaşam ve eylem haline gelen bir yönetici olmasıdır. O zaman yönetici sıfatıyla kültürel "uzmanlığının" ikiye katlandığı entelektüel, geleneksel entelektüellerin yerini alır; ve daha çok, bu sonuncuların ideolojik yönden ele geçirilişi ve entegrasyonu için savaşabilen politik bir uzman olur. Başka türlü ifade edersek yeni aydın, kendi sınıfının hegemonyası için savaşmaya ve onu, politik mücadelede ve yeni bir statü kazanılmasında örgütlemeyi başarabilir. Gramsci'nin açıkça ifade ettiği üzere yeni bir aydın sınıfın ortaya çıkartılması, eleştirel bir tarzda entelektüel faaliyetin oluşturulmasından ibarettir. Burada herkes yeni bir denge oluşturmak amacıyla kassal-sinirsel emek ile olan ilişkisini değiştirerek ve genel pratik faaliyet unsuru, fiziksel ve toplumsal dünyanın daimi

---

[7] "Halk hisseder; fakat her zaman bilemez ve anlayamaz. Entelektüel ise bilir; fakat o da anlayamaz ve özellikle hissedemez. Entelektüelin hatası, insanın anlamadan özellikle de hissetmeden, tutku duymadan bilebileceği ve halktan ayrı durarak, onların basit duygularını hissetmeden, onları anlamadan, tarihi bir durum içinde onları doğrulamadan, tarihin yasalarına, bilimsel ve tutarlı bir dünya görüşüne ve bilgiye diyalaktik bir şekilde bağlantı kurmadan gerçekten entelektüel olunabileceğine i-

yenileyeni olan bu kassal-sinirsel emeğin yeni ve bütüncül bir dünya görüşünün temeli haline gelmesini sağlayarak"[8] [entelektüel faaliyetini] belli bir gelişim derecesine çıkartır. O halde aydının gerçek işlevi yöneticilik, örgütleyicilik ve eğitimciliktir. Sorun genişleyecek, "yönetici işlevini" karakteristikleri, eğitimin genel ilkesi ve her insan kişiliğini oluşturan özellikler ile örtüşecektir.[9]

---

nanmasıdır. Oysa ki böyle bir tutku, entelektüeller ve halk arasındaki bu duygusal bağıntı olmadan siyasal tarih yapmak mümkün değildir", M.S., 114-115.

[8] I.C., s.7. Burada şunu belirtelim ki Gramsci, Modern Prens'te bu tartışmaya yeniden değinir ve *entelektüel* kelimesinin yerine *yönetici* kelimesini kullanmayı tercih eder.

[9] G. Urbani, *Formazione*, IV. Bölüme giriş, s.332.

IV. BÖLÜM

EĞİTİM

Eğitim kavramı, Gramsci'nin söylemsel bağlamının bütününden ortaya çıkar ve praksis felsefesi içerisinde yapılanır. Çünkü söz konusu felsefe, halk sınıflarının eleştirel bilincini yükseltmeye çalışan ahlaki bir reformdur aynı zamanda.[1]

Praksis felsefesi içinde zımnen varolan eğitimsel boyut, her şeyden önce kişiliğin oluşum sürecinde kendini gösterir. Aslında görmüş olduğunuz gibi, Gramsci'ye göre yaşam koşullarının bir sonucu olarak insan, gerek toplumsal ilişkiler bütününün değişimi yoluyla, gerekse bu nesnel durumları kullanma iradesiyle bunların bilincine varılması yoluyla belirlenmiş bir transformasyon öznesi haline gelir. Bu anlamda varoluşun nesnel koşulları üzerinde kaldıraç görevini gören insan, kendi iradesini harekete geçirir, soyut bir iradeyi somut olarak uygular ve böylece kendi öz kişiliğini oluşturur.

---

[1] "Praksis felsefesi sıradan insanları, onların ortak duyularının ilkel felsefesi içinde tutmayı değil, tam tersine yaşamın daha üstün bir kavrayışına yöneltmeyi amaçlar. Eğer praksis felsefesi entelektüel ve sıradan insanlar arasındaki temasın gereğini iddia ediyorsa, bu bilimsel faaliyeti sınırlamak ve kitlelerin en küçük ortak paydasında birlik sağlamak için değil, fakat salt dağınık entelektüel grupların değil, aynı zamanda kitlelerin de entelektüel gelişimini politik açıdan mümkün kılacak bir entelektüel blok inşa etmek içindir", M.S., s.11.

Bu oluşum saf bireysel ve öznel bir işlem değil, karşılıklı faaliyet ilişkisi içerisinde, nesnel veya maddi, kitle unsurları ile birlikte bireysel ve öznel unsurların birleştiği kompleks ve öznel bir işlemdir. Eğer bu unsurların sentezi bireysel olarak kalsa da, yine de dış dünya ile -doğa ve diğer insanlar- bağlantılı bir faaliyet aracılığıyla gerçekleşir ve etik bir iyileşme meydana getirir ki bunun saf bir şekilde bireysel olduğuna inanmak aldatıcı olur.

Bu temaları daha özel olarak pedagojik ve eğitimsel bir plana oturtarak, Gramsci'nin doğuştancılığı olduğu kadar determinizmi de reddettiğini görürüz. Çünkü bu iki anlayış, tarihsel bir oluşum olan insan anlayışıyla kesinlikle bağdaşmamaktadır.

Doğuştan gelen ve sadece [sonradan] kendini göstermeye yönelik bir doğadan, çocuğun ya da genel olarak insanın a priori bir doğasından bahsetmek olanaksızdır. Elbette ki birey, doğuştan gelen doğal özellikler taşır; fakat daha derin bir araştırmanın sonucunda bu doğuştan yönün, göründüğünden daha az önemli olduğu ortaya çıkar; doğanını payına düşen daha çok tarihsel düzendir. "Çocuğun bilinci bireysel bir şey değildir (hatta bireyselleştirilmiş hiç değil). Bu, çocuğun katıldığı sivil toplum bölümünün, ve aile de, komşuluk da, köy de vs. kurulu toplumsal ilişkilerin yansımasıdır.[2] Buradan Gramsci, şöyle devam eder: "çocuk yetiştirmekten vazgeçmek, çocuğun kişiliğinin, yaşamın tüm temalarını global çevre tarafından kaotik bir tarzda toplayarak gelişmesini hoş görmemektir".[3] Gramsci, eğitimi önceden verili olanın, saklı ve doğuştan gelen özgün bir gücün bir araya geti-

---

[2] I.C., s.107.

[3] Karısına mektup, 30 Aralık 1929 (*Lett.*, s.314).

rilmesi olarak gören bir pedagojiyi reddederek, bunu ilkel ve yanlış bulur ve kısaca idealist pedagojiyle bir tutar. Çünkü bu özgürlük, yaşamın ilk günlerinde elde edilen duyumlar ve imgeler demetidir. Bu bir araya getirme daha da kötü bir anlayışın karşısına çıkartılabilir: Sonu, doğuştan gelenin uç sınırına getirilmesine, kendiliğindenliğe varan ve kaderciliğe gömülme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan dış ve kaba bir baskı temeline dayalı "Cizvitlik". Halbuki gerçek eğitim; yöntem ve yönlendirme, hatta bir çeşit baskı gerektirir. Gramsci, karısına şöyle yazıyordu: "Senin ve ailenin bakışının fazlasıyla metafizik olduğu izlenimindeyim. Bakışınız, çocukta bir insanın bütününün bulunduğunu varsayıyor, baskı yapmadan doğuştan gelen saklı bir verinin gelişmesini ve doğanın ya da bilmem neyin kendiliğindenliklerine müdahale etmemeyi destekliyor. Ben ise tam tersine insanın baskı (ki bu ille de kabalık ve dış şiddet anlamında değil) yoluyla elde edilen tamamen tarihsel bir oluşum olduğunu düşünüyorum. Böyle düşünmediğimiz takdirde aşkınlığın ve içkinliğin bir çeşidine düşeriz".[4]

Eğitimin iradeci yönünü vurgulayarak Gramsci, salt sade bir birey olarak değil de bir sosyal grubun güdü ve niyetlerinin taşıyıcı olarak eğiticinin müdahalesinin gereğinin altını çizer. "Eğitmek için bir kültür aygıtı lazımdır. Bu aygıt sayesinde eski kuşak, geçmişin tüm deneyimlerini (geçmiş kuşaktakilerin tüm deneyimlerini) yeni kuşağa iletir; belirli eğilim ve alışkanlıkların (hatta çıraklık yoluyla fiziksel ve teknik deneyimlerin) edinilmesini sağlar; ve geçmişin mirasını aktarıp zenginleştirir".[5]

---

[4] A.g.y., s.313-314.

[5] P.P., s.117.

Eski kültürün bugünkü kuşağa aktarımı, öncelikle okul ve öğretimi eğitimle birleştiren öğretmenin emeği sayesinde gerçekleşir. Zira Gramsci'ye göre, en azından ilkesel olarak eğitim olmadan öğretim olamaz.[6]

Eğitimci, sadece okulda ders veren kişi değil; fakat toplumsal baskı ve bireysel özerklik arasında dinamik ve diyalektik bir denge kurmaya çalışarak toplumun eleştirel bilincini temsil eden; okulda bulunacak kolektif insan tipini öngören; global toplum ve büyüme çağındaki gencin kişiliği arasında aracılık misyonu üstlenen; ve gelişme sürecini destekleyip teşvik eden bir kişidir.

Eğitim teorisi, aydınlar teorisi içinde kendi anlamını bulur; yani eğitici, okul ve eğitim sektöründe çalışan bir yöneticiden başka bir şey değildir. O halde öğretmenin kendisi de eğitilmelidir; yani toplumdaki yönetici olarak varlığı ve görevi üzerine eleştirel bir bilinç edinmelidir.

Gramsci, Feuerbach Üzerine Üçüncü Tez'de şunları yazan Marx'ı referans alır: "Materyalist öğreti -insanlar çevrenin ürünüdür ve insanların değişimi başka bir çevrenin ürünüdürçevrenin insanlar tarafından değiştirildiğini ve eğiticinin de eğitilmesi gerektiğini unutur". Bu referans Gramsci'de ne ifade eder? Her şeyden önce her eğitimci, bu eğitimcilik sıfatını tam anlamıyla hak etmiş değildir. Gerçek eğitimci, kolektif eleştirel bilinci temsil edebilen ve eğitim-öğretim ilişkisini somut olarak çözümlemek amacıyla çevre ve eğitilecek özne arasındaki geçiş noktasını tespit edebilecek kişidir.

---

[6] "Öğretimin aynı zamanda eğitim olduğu tam anlamıyla doğru değildir: bu ayrımın üzerinde ısrarla durmak idealist pedagojinin büyük hatasıdır ve buna göre düzenlenen okul sisteminde bunun etkileri daha şimdiden görülmektedir. Öğretimi eğitimden ayırmak, öğrencinin tam pasiflik içinde soyut kavramların mekanik bir alıcısı olması anlamına gelir", I.C., s.107.

Bakunin'in kitabını[7] eleştiren Gramsci'ye göre Bakunin, "sorunu kesin ve doğru bir şekilde ortaya koymadığı için, sağduyu ve kaba düşünce karşısında boyun eğer. (...) Kaba ve işlenmemiş çevre, eğitimcinin üzerinde egemenlik kurar; kaba sağduyu kendisini bilime dayatır, tam tersi değildir durum, fakat Saggio bu devrimci diyalektiği anlamaz".[8] Dolayısıyla eğitimci ve çevre arasında olduğu gibi eğitimci ve öğrenci arasında da karşılıklı etkileşim ilişkisi bulunmalıdır. Bu, dar anlamda salt eğitimin değil, fakat aynı zamanda siyasetin de bir sorunudur. Çünkü devlet ve sivil toplum arasındaki ilişki, eğitimci ve tüm çevrenin eğitilmesi için, merkezi irade olarak devletin müdahalesini gerektirir.

Gerçeğin değişim sürecini yapı ve üstyapı olarak ayrılmasında değil de birliğinde görmek önem taşır. "Ekonomide birleştirici merkez değerdir, yani üretimin sınai güçleri arasındaki ilişki. Oysa değer teorisini reddedenler, insandan (makineyi kullanan) bağımsız bir biçimde değerin üreticileri olarak kendi halindeki makineyi -ya da sabit ve teknik sermayeyi- dikkate aldıkları için, kaba ve kaba maddecilik yoluna saparlar".[9]

Aynı şekilde 'yapı, hareket halindeki gerçeklik olarak değil de hareketsiz bir şeymiş gibi' algılanır. Feuerbach Üzerine Tezler'de, eğitilmesi gereken eğitimci üzerine söylenenler, gerçeğin değişim sürecinin birliğini ortaya koyarak, insanın yapı üzerindeki aktif tepkisinin zorunlu ilişkisini kurmuyor mu?"[10]

Şunu da ekleyelim ki Gramsci için öğretmen-öğrenci ilişkisi, sadece pedagojik teori ve pratik içinde ya da eğitim ku-

---

[7] *Tarihsel Materyalizm Teorileri*, Moskova, 1921.

[8] M.S., s.133.

[9] M.S., s.91-92.

[10] M.S., s.230-231.

rumu içinde rol oynamaz. Bu ilişki, entelektüel ve entelektüel olmayan kesimler, yöneten ve yönetilenler arasında olmak üzere toplumun bütününde kendini gösterir.[11] Bu açıdan bakıldığında Gramsci, "her şeyin eğitimden geçtiği"ni söyleyen idealist öğretiyi kabul ediyormuş gibi görünür. Gramsci, farklı nedenlerle bunu yapar. Eğitim ve okul sorununu politik soruna indirger. Bu indirgeme, yine de siyasette salt eğitim araçsallığını gözetmez. Daha geniş anlamda üstyapılar sisteminin, ancak siyasetin belirlenimi olarak kavranabileceği gerçeğin tarihsel değişim sürecinin birliğini hedefler.[12]

---

[11] Pedagojik ilişki, yeni kuşakların 'olgunlaşmak' ve tarihsel ve kültürel açıdan üstün olan kendi kişiliklerini geliştirmek amacıyla deneyimleri, tarihsel değerleri özümseyerek eski kuşaklarla ilişkiye geçtikleri skolastik ilişkilerle sınırlandırılamaz. Bu ilişki, toplumun bütününde, bireyler arasında, entelektüel-entelektüel olmayan katmanlar arasında, yönetenler-yönetilenler arasında, elitler-takipçiler arasında, öncü birlikler-kolordu arasında vardır. Her hegemonya ilişkisi, zorunlu olarak pedagojik bir ilişkidir; ve bu salt bir ulusu oluşturan farklı güçler arasında değil, aynı zamanda uluslararası planda, ulusal ve kıta uygarlık blokları arasında da kendini gösterir, M.S., s.26.

[12] "Praksis felsefesinde, ayrım Mutlak Tin'in anları arasında değil, yapının düzeyleri arasında gelişir; ve söz konusu olan politik faaliyetin (ve buna denk düşen bilimin) diyalektik konumunu, belirli üstyapısal düzey olarak tesis etmektir. O halde politik faaliyet için, üstyapının hâlâ iradeci, muğlak ve temel bir iddianın dolayımsız evresinde bulunduğu ilk dönem ya da ilk düzey diyebiliriz", (Mach, s.11).

V. BÖLÜM

EĞİTİMDE ZORLAMA

Gramsci'ye göre, eğitim sistemlerinin etkin olabilmesi için asgarî düzeyde bir zorlamayı içermesi gerekmektedir. Baldızı Tatiana'ya bir mektubunda[1] değindiği bu görüş, Gramsci düşüncesinde rastlantısal değildir; insanın eğitimine ilişkin kesin görüşlere denk düşmektedir. Bu eğitim, gerçekte tümüyle kendiliğinden ve mutlak biçimde özgür bir tarzda uygulanamaz ve uygulanmamalıdır da; bir disiplin ve bir çeşit zorlamayla dayatılan bir hattı izlemelidir.

Kendi içinde, diğerlerinden yalıtılmış bir bireyi biçimlendirmek için bir özgürlük ilkesini gerçekleştirmeyi hedefleyen her pedagoji, bir soyutlama ve bir yanılsamadan ibarettir. Özgürlük metafizik bir ilke değil, bireyin sorumlulukları üzerinden davranışıdır; öyle ki, özgürlük kavramı sorumluluktan soyutlanamaz. Özgür birey, "kendiliğinden" -yani "keyfî bir tarzda"- davranan değil, "sorumlulukla", yani bilinçli bir yönelişle hareket eden bireydir.

Gramsci, sürekli söz ettiği kendiliğindenliğe; ya da en azından her ne pahasına olursa olsun kendiliğindenlik, bir baş-

---

[1] 24 Mart 1930 (*Lett.*, s.333).

ka deyişle "kendiliğindenciliğe" hiç inanmaz gözüküyor. Kuşkusuz gerçek bir değer olan kendiliğindenlik, soyutlanamaz; yine de disiplin altına alınması gerekmektedir; bu da ilk bakışta anlamsız ve çelişkili gözüküyor. Ama diyor Gramsci, bir "budala" da özgün ve kendiliğindendir: ne ki kendiliğindenliğinin ve özgünlüğünün bir anlamı yoktur ve tutarsızdırlar; gerçek anlamıyla özgün bir birey, topluma en fazla rahatlık ve yaşam sağlayandır; oysa salt kendiliğindenlik, asosyalliğin anlamdaşıdır. Gerçek özgünlük zordur, çünkü bir özgürlük savaşımının sonucudur. "Herkesin tersini yaparak özgün olmak çok kolaydır; bu mekanik bir şeydir. Başkalarından farklı konuşmak çok kolaydır; zor olan akrobasi yapmadan ötekilerden ayrılabilmektir. Günümüzde özgünlük ve kişilik arayışı ucuzladı. Cezaevleri ve psikiyatri hastaneleri özgün ve güçlü kişilikli insanlarla dolu. Disipline, toplumsallığa vurgu yapmak, ama bir yandan da içtenliği, kendiliğindenliği ve kişiliği gözetmek, gerçekten zorlu ve güç olan bu. ... Doğrudur, toplumsallık, konformizm kültürel (ve yalnızca kültürel değil) bir savaşımın sonucudur; bu, özgürlük yapısının üzerinde kurulabileceği 'zorunluluğun' ancak nesnel ve evrensel olabileceği gibi, 'nesnel' ya da evrensel bir veridir".[2] Kendiliğindenliklerin yarar ve değeri birey, ancak bireysel eylemi toplumsallığa azami sonuç ve yaşarlık verebildiği ve bu olmaksızın bir 'budala', yani topluluk yaşamından dışlanmış bir kişi sayılacağı ölçüde, disiplinlerinde yatmaktadır.

Dolayısıyla saltık bir kendiliğindenlik de saltık bir mekanikliğe denk düşecek, daha da kötüsü, asosyalliğe dönüşecektir. "Kolektif bir organizma, onlar belirli bir hiyerarşiyi ve yönelişi etkin bir tarzda benimseyip kabullendikleri ölçüde tekil bireylerden oluşur. Her bir tekil birey, kolektif organiz-

---

[2] L.V.N., s.27.

mayı yabancı bir birim olarak görüyorsa, bu organizmanın gerçekte varolamayacağı, ama bir fantaziye, bir fetişe dönüşeceği de açıktır".[3]

O andan itibaren, "tıpkı özgürlüğe, kişisel keyfiliğe rağmen dışarıdan dayatılan sınırlar gibi, disiplini içeren sorumluluk kavramı özgürlük kavramına eşlik etmelidir: yalnızca "sorumlu", yani "evrensel" olan, kendini kolektif ya da grup "özgürlüğü"nün bireysel veçhesi, bir yasanın bireysel ifadesi olarak sunan, özgürlüktür".[4]

Bu pasaj nasıl mümkün olmuştur? Özgürlüğü zorunluluk ve zorlamadan çıkarsayan bireylerin onay ve işbirliği nasıl sağlanacaktır? Daha doğrusu, Gramsci sormaktadır: "Her bir tekil birey kolektif insana katılmayı nasıl başaracaktır; ve eğitsel baskı onay ve işbirliğini sağlama, zorunluluk ve zorlamayı "özgürlüğe" dönüştürmede nasıl işleyecektir? Yanıt soruya, sorunun formülasyonuna içkindir: baskının eğitsel olabilmesi için salt bir zorlama olmaktan çıkması ve iki zıt terim, özgürlük ve zorlama arasında bir uzlaşma sağlaması gerekmektedir. Bencil-tutkun bir andan etik-siyasal bir ana geçişin tamamlandığı, yapının dışsal güçten özgürlük aracılığıyla zorunluluğun ifadesi olan nesnelden özgürlüğün ifadesi olan öznele geçişi belirleyerek dönüştüğü "katartik" bir eylem biçimidir".[5] Bu sorundan kaçmak ve uzlaşmaz olanı uzlaştırmak konusunda diyalektik -en kötüsünden bir diyalektik: sözel yapıntı- bir kaçamak olabilir. Ancak, Gramsci'nin 1919-1920'de *Ordine Nuovo*'ya bağlanan hareket içinde yönettiği Torino'daki *Konseyler* deneyimi var. Bu hareket aynı anda hem "kendiliğindenci", hem "iradeci" hem de berg-

---

[3] Mach, s.157.

[4] P.P., s.154.

[5] Bkz. M.S., s.40.

soncu olmakla suçlanıyordu. Bu çelişik suçlamalar, Gramscinin yönetiminin haklılığı ve verimliliğini göstermektedir. Bu yönetim "soyut değildi ve bilimsel ya da kuramsal formüllerin tekrarından oluşmamaktaydı; politika ve gerçek eylemle kuramsal araştırmayı birbiriyle karıştırmıyordu; belirli tarihsel anlarda biçimlenmiş, çevreleyen maddi üretim verileriyle dağınık toplumsal unsurların rastlantısal bir yığını arasında "kendiliğinden" bileşimlere yol açan belirli bakış tarzları, dünya görüşü parçaları vb. olan gerçek insanlara uygulanmıştı: tüm bunlar canlı ve tarihsel olarak etkin bir tarzda modern kuramla türdeşlik sağlayabilmek için eğitilmeli, yönetilmeli, arındırılmalıydı".[6]

-Eğer varsa- kendiliğindenlik kendi haline bırakılamaz; yoksa tehlikeli ya da anti-sosyal olur. Tersine, "kendiliğindenlik ile bilinçli yönetimin (=disiplin) bu birliği, kitleler adına hareket ettiklerini iddia eden grupların basit bir serüveni değil de bir kitle siyaseti olduğu ölçüde bağımlı sınıfların gerçek siyasal eylemidir".[7]

Burada Gramsci'nin disiplini, edilgin bir emir alma olarak değil de gerçekleştirilecek talimatların bilinçli ve net bir kavranılışı olarak algıladığını belirtmek gerek. "Disiplin kişiliği organik anlamda ilga etmez, yalnızca keyfiliği ve içgüdüselliği, kendini beğenmişliğe dönüşmeyecek şekilde sınırlandırır (...). Disiplin, kişilik ve özgürlüğü ilga etmez: "kişilik" ve "özgürlük" sorunu disipline ilişkin olarak değil, disiplini yürürlüğe koyan iktidara ilişkin olarak sorulmalıdır",[8] ya da pedagojiye özgü terimlerle söylenecek olursa, disiplini sağlayan kişinin *niyetine* ilişkin olarak.

---

[6] P.P., s.57.
[7] P.P., s.57.
[8] P.P., s.65.

Toplumsal yaşamın gerekli bir unsuru olan zorlama, böylelikle, otoriterlik ya da disiplin katılığı anlamında değil de, zorunluluğa, yararlı bir sonuç alabilmek için çaba tasarrufuna denk düşen *dinamik* ya da akılcı ve bilinçli bir *konformizm* uyarınca tarihsel zorunlulukla denklik içinde, bir anlamda zorunlu olarak eğitim sürecine dahil olur; yine de kendini dayatılmamış, ancak çocuğun, kimi modern pedagoji okullarının yalın kendiliğindenciliği, doğalcılığı ya da aktivizminden -faaliyet için faaliyet- çok daha geniş ve karmaşık bir gelişme fikri uyarınca zihinsel gelişimi çerçevesinde arzu edilen ve özgürce kabul edilmiş bir konformizm olarak gösterir.[9]

[9] Bkz. I.C., ss.121-123. Gramsci Public School of Oundle, Streathon Hell'deki kadın okulunda uygulanan Dalton sistemi, Kearsley köyündeki O'Neill sistemi gibi uygulamalara gönderme yapmaktadır.

VI. BÖLÜM

SOSYALİZM VE KÜLTÜR

Gramsci'nin üzerinde ısrarla durduğu temalardan biri de kitlelerin kültürel biçimlenişidir; bu temayı kendi başına yalıtılmış olarak değil, daha genel eğitim bağlamında ele alır. Daha önce de gördüğümüz gibi, öğretim eğitimden ayrılamamaktadır; ve kültür de ne salt bir inceltme ne de bilgilerin biriktirilmesi değil, kesin bir zihinsel örgütlenmenin ürünüdür. Geniş ve doğru bir anlamda kültür, anlağın disiplinidir: "İnsanın salt doldurulacak, dış dünyanın çeşitli *uyarıcılarına* karşı tepki verebilmek için beyninde, sözlük sütunları gibi sıralayacağı ampirik veriler, ham ve birbirinden kopuk olgular yüklenecek bir kap olarak görüldüğü kültür kavrayışına bir son vermek gerek (...). Kültür bundan çok farklı bir şeydir. İnsanın örgütlenişi, içsel benliğinin disiplini, kişiliğine sahip oluşu, kendi tarihsel değerini, yaşamdaki işlevini, kendi görevlerini kavrayabileceği bir üst bilincin edinimidir".[1]

Gramsci, doğal olarak sorunun siyasal ve toplumsal yönünü unutmamaktadır; bu yön temel motif haline gelmiştir:

---

[1] *Socialismo e cultura,* 1916 (2000 sayfa, C. 1, ss.190-191).

kültür kaotik ya da ansiklopedik bir bilgi değildir; böylesi bir kültür biçimi özellikle proletarya için tehlikelidir. "Ancak belleklerinde kendileriyle diğerleri arasında bir sınır çekebilmek üzere sürekli tekrarladıkları, belirli bir miktarda olgu ve tarih depolayabildikleri için kendilerini insanlığın geri kalanından üstün gören sınıfından kopmuş bireyler yaratmaya yarar".[2]

Buna karşılık, kültür-formasyonu kavramı, toplumsal kökenleri ne olursa olsun, insanlar arasındaki aslî eşitliğe dayandığı için, sosyalizmle bağlantılı olabilecek tek kavramdır. Tıpkı kâdim demokrasilerde olduğu gibi, demokratik bir cumhuriyetin temelleri insanlar arasındaki siyasal -ve kültürel- eşitliğin bilincine varılmasında yatmaktadır.[3]

Kültür formasyonu kavramının sosyalizm perspektifiyle uyuşmasının bir başka motifi de, böyle tanımlanan kültürün eleştirel ruhun, kendi benliğinin bilincine varmanın anlamdaşı oluşudur; ve sosyalizm, kapitalist uygarlığın eleştirisinde proletaryaya insanlık bilinci kazandırmaktan başka bir şey önermemektedir. Dolayısıyla siyasal özgürlük önce değil, sonra gelir; çünkü benliğin bilincine varılması ve cehaletten kurtulmayla koşullanmıştır. Eğitim, kültür, bilgi ve deneyim aktarımı kitlelerin aydınlar karşısında bağımsızlığını sağlamaktadır. Meslekten aydınların ve ilahî hukuk savlarının despotizmine karşı mücadelenin en akıllıca evresi, kültürü

---

[2] A.*g.y.*, s.190.

[3] "Vico -diye yazıyor Gramsci (*Scienza nuova*'daki ilk anlatıların şiirsel dili üzerine ilk yorumu)- Solon'un, Socrates'in felsefesi için benimsediği ünlü formülünün siyasal bir yorumunu vermektedir: "Kendini tanı". Vico burada Solon'un kendi *hayvansal kökenlerine* ve soyluların *ilahî kökenlerine* ikna olmuş plebleri kendilerine dönüp *doğaları itibariyle soylularla eşit olduklarını* kabullenmeye ve *yurttaşlık hukukuyla eşitliği* talep etmeye çağırdığını söylemektedir. Pleblerle soylular arasındaki eşitliğin bilincine varmada antikitenin demokratik cumhuriyetlerinin temellerini ve ortaya çıkış nedenlerini kurmuştur (*Socialismo e cultura*, C. 1, s.190).

yoğunlaştırma, bilinçlenmeyi derinleştirme çabasıdır. Ve bu çaba, siyasal olarak özgür olacağımız bir yarına ertelenemez. Bizatihî eylemi uyaran, odur (...). Başka türlüsü de mümkün değildir: sosyalizm, yalnızca siyasal ve iktisadi değil, kültürel faaliyet aracılığıyla entelektüel ve gönüllü örgütlenmedir".

Doğal olarak tüm bunların bir hedefi vardır,[4] ya da daha doğru bir deyişle bir hedefle bütünleşirler: İşçi sınıfını yönetime taşımak ve ardından da devrimle yönetici sınıf haline getirmek. Bunlar işçiyi, üretici olduğunun bilincine vardığı andan itibaren kendi işçi kişiliğinin yaşayabilmesi ve gelişebilmesi için, devleti, onu biçimlendiren tüm bağıntı ve ilişkilerle birlikte, toplumun küresel ve somut biçimi olarak kavramaya yönelten bir dizi evredir.[5] İşçilerin kendi varlık ve işlevlerinin bilincine varması, Gramsci için bir saplantıdır. Bunun için, özgül olarak siyasal ve sendikal bir eylemin yanı sıra, karşılıklı bir geliştirme, ikna ve eğitim eylemi de gerekmektedir. "İşçi sınıfı hazırlanmalı, toplumsal yönetim için kendini yetiştirmeli, egemen sınıf kültür ve psikolojisi edinmeli, bunları kendi araçları ve kendi modelleriyle, toplantıla-

---

[4] *Il grido del popolo*, 31 Ağustos 1918, "Önce özgürler" (prima liberi). (2000 pag. c. I, s.322).

[5] "Üretim sürecinin fabrikadan ulusa ve dünyaya dek tüm düzlemlerinde kendi işlevinin bilincine vardığında işçi, üreticidir; o zaman sınıf duygusu edinir ve komünist olur; çünkü özel mülkiyet artık üretkenliğin bir türevi değildir; devrimci olur, çünkü kapitalizmin, özel mülkiyetin tasfiye edilmesi gereken bir ölü nokta, engelleyici bir unsur olduğunu kavramıştır. Böylece devleti keşfeder," tüm bağıntıları, boyutlarının gerektirdiği yeni ilişki ve işlevlerle, sanayiine, girişimine, üretici kişiliğine yaşamayı ve kendini geliştirmeyi olanaklı kılacak gerekli koşulların uyumlu ve hiyerarşik bir bütünü olarak fabrika yaşamını yansıtan devasa bir üretim aygıtı biçiminden başka bir şey olmayan somut bir toplum örgütünü keşfeder. ("Sendikacılık ve konseyler", *Ordine nuovo*, 8 Kasım 1919, sayı 25. O.N.'de ss.46-47.

rı, kongreleri, tartışmaları ve karşılıklı eğitimiyle kazanmalıdır".[6]

Aktif politikadan tutuklunun zorunlu tefekkürüne geçtiğinde, Gramsci gençliğindeki Torino deneyimlerini anımsayarak bunları yeniden gözden geçirir ve daha geniş praksis felsefesi içine yerleştirilebilecek, insanların derin benliklerini dönüştürmeye, tüm kişiliklerini kuşatmaya ve onları eyleme yöneltmeye muktedir yeni bir işçi sınıfı kültürünü formüle edebilmek ve yaratabilmek amacıyla tematiklerini derinleştirir. Söz konusu olan, salt alıcı ve edilgin durumdaki kitlelere yönelik basit bir pedagoji olamaz; halk sınıflarının somut sorunlarından hareketle içinde bulundukları amorf durumdan çıkarak hep daha eleştirel bir düzeye yükseltecek ve böylelikle de tarih içindeki konumunun dünyayı fethe yazgılı yeni ve ilerici bir sınıfa aidiyetinin bilincinde yeni insanı gerçekleştirecek şekilde onları sorunlarının çözümüne teşvik etmek, önemlidir. Aydınlara gelince, onlar işçi sınıfı içinde devindirici unsur, onu varlığı ve tarihsel yazgısının tam bilincinde vardıracak araç olmalıdır.

Kuşkusuz, halk katmanlarının yükselişi, aşamalarla gerçekleşir; bunların ilki işçi sınıfı içinde bir elitin oluşmasıdır: "bunda insan faaliyetinin içkin kavrayışı, şimdiden aktüel, tutarlı ve sistemli bir bilinç, kesin ve etkin bir iradedir";[7] kitlenin geri kalanı ise, "tüm kültürel görüngünün gelişimine katılım" ve bir aidiyet biçimi olan bir "disiplin ve sadakat" durumunda kalır.[8] Bunun ardından, elit grupla kitlenin geri

---

[6] "Hükümet partisi ve hükümet sınıfı", *Ordine Nuovo,* 28 Şubat-6 Mart 1920, 1, sayı 3; "Siyasal Hafta" (O.N., s.95). İki tema aynı başlık ve karşılıklı bağlantı içinde yayınlandı.

[7] M. S., s.13.

[8] M. S., s.12.

kalanı arasındaki etkileşim tek-hatlı ve tek-biçimli bir hareket halinde değil, genellikle bir mesafe, bir bağlantı kopukluğu tarzında yürür; öyle ki insan bir aksesuar, bir eklemlenme, bir uyrukluk izlenimi edinmektedir. Böylelikle, "gelişme süreci bir aydın-kitle diyalektiğine bağlıdır: aydınlar sınıfı niceliksel olarak büyür; ama yeni bir boyut ve karmaşıklık düzlemine sıçraması, eğitimli çevrelere doğru genişlerken etki alanını da bireysel ya da az çok önemli grup atılımlarıyla uzman aydınlar sınıfına doğru genişleten sıradan insanlar kitlesinin benzer devinimine bağlıdır".[9]

Gramsci, idealist Gentile'ye olduğu kadar, marksist Labriola'ya da karşıdır; onları aynı sahte-tarihçilik ve daha çok ampirizme yatkın kaba evrimciliğe çok yakın mekanist bir kavrayışla eleştirir.[10] Çocuğun eğitmek bahanesiyle sürekli "beşikte" tutulamayacağını söylemektedir; çünkü beşik insan yaşamının gerekli bir anı olmakla birlikte, tüm yaşamını kaplamaz: "geri bir halk ya da toplumsal grubun uygar bir biçimde eğitilebilmesi için zorlayıcı bir iç disipline gereksinimi olması, onun köleliğe indirgenmesini gerektirmez".[11] Gerçek sorun, başka yerde yatmaktadır: "Uygarlığın üst bir aşamasına ulaşmış bir ulus ya da toplumsal grup, kendi yeni deneyimlerini, uyarlanmış bir tarzda tercüme edip evrenselleştirerek daha geri kalmış halkların ve toplumsal grupların eğitim sürecini hızlandıramaz mı ve böyle yapması gerekmez

---

[9] M. S., s.12.

[10] Labriola'ya "Bir Papua'lıyı nasıl eğitirsiniz?" diye sorulduğunda, şu yanıtı vermişti: "Onu geçici olarak köleleştiririm, ondan sonra da bizim pedagojimizin onun torunu ya da torununun çocuğu üzerine neler yapabileceğine bakarım". Gramsci bu konuda şunları diyor: "Labriola'nın yanıtının gerisindeki düşünce ne diyalektik, ne de ilerici değil, tıpkı Gentile'nin, "halk için din yeterlidir" (halk=çocuk=dinin tekabül ettiği ilkel düşünce evresi vb.) yolundaki, halkı eğitmekten vazgeçen kavramın bir türevi olan tezi gibi, mekanik ve gericidir", (I. C., s.117).

[11] I. C., s.117.

mi?"[12] Ancak konformizm ve otorite gerekli de olsa, onlara takılıp kalınmamalıdır ve otoritenin özgürlüğü biçimlendireceği ve bu özgürlüğün de içeriklerini otorite sayesinde birleştirebileceği tarzda, bunlar aşılmalıdır.

[12] Gramsci bu konuda ilginç bir örnek aktarmaktadır: "İngilizler hiç tüfek görmemiş ilkel halklar arasından asker devşirirken onlara yay, bumerang ya da mızrak kullanmayı değil, eğitim normları doğal olarak belirli bir ilkel halkın "zihniyeti"ne uyarlanmış olmakla birlikte, tam da tüfek kullanmayı öğretiyorlardı", (I. C., s.117).

VII. BÖLÜM

OKUL VE TOPLUM: TEK OKUL

Gramsci'nin pedagojiye ilişkin ilgi ve kaygılarında, okulun önemli bir yeri vardır; zira kendisi, teknik ve politik sorunları, toplumun transformasyon süreci tarafından belirlenen günümüzün ciddi eğitimsel krizini, demokratik açıdan ele alır.

Gramsci, burjuva sınıfını, okula karşı kayıtsız kaldığı, sınıfsal egemenliğin aracı olarak yeterince ele geçirmediği ve özellikle keyfi bir bürokratizme uyarak okulu statik ve ölü bir şey haline getirdiği için eleştirir.[1]

Diğer yandan, eğitim sorununa dair olumlu bir politika ve pedagoji hazırlamakla birlikte, İtalyan toplumunun ve halk sınıflarının ihtiyaçlarına uygun somut öneriler getirmek gerektiği halde sosyalistlerin de benzer şekilde okula karşı ilgisizliklerini ya da en azından saf eleştirel ve negatif tutumu kınar.

---

[1] "Burjuvazinin okulu bilinçli olarak kendi sınıf egemenliğinin aracı haline dönüştürdüğünü iddia edemeyiz: eğer böyle olsaydı burjuvazinin enerji ve sebatla takip ettiği bir programa sahip olması gerekirdi. Devlete egemen olan burjuvazi, okula karşı kayıtsız kalmış ve bürokratları kendi keyfine bırakmış, Milli Eğitim Bakanlarının siyasi rekabetin getirdiklerine, entrikalara, parti kadrolarının düzenlenmesine, hükümet bileşimlerine göre seçilmesine ses çıkartmamıştır. Bu koşullar altında eğitim sorunu konusundaki teknik çalışmalar, problemin çözümü yolunda ciddi ve somut katkılar yapmaktan çıkıp, bir zeka oyunu, beyin jimnastiği haline gelmiştir", (Okul problemi, *Ordine nuovo*, 27 Haziran 1919, 1, no: 7, O.N., s.255-256 içinde).

Gramsci, öncelikle İtalya'daki okuma-yazma oranını artırmak için zorunlu eğitim yasalarının yeterli olamayacağını belirtir. Önemli olan bir alışkanlık yaratmak, okula gitmenin gerekliliğini ortaya koymak ve bunun yararlı yönünün vurgulamaktır. Yasa, ancak okula gitmeyi zorunlu tutabilir, okuldan yararlanmayı değil. Okuma-yazma bilmek bir ihtiyaç olarak hissedilmediği sürece, okuldan bahsetmek neredeyse anlamsızdır. İhtiyaç ise insanlar, şivenin yeterli olduğu kasaba ve köyün dar yaşamını aşarak kendi ortamlarının ötesinde ne olup bittiğiyle, manevi yaşamlarını ve ilgi alanlarını genişletmekle ve "vatandaş" olmakla ilgilendikleri zaman hissedilir. Gramsci 1917'de şöyle der: "İtalya'da okuma-yazma oranının yükselmesi (...), sosyalist propagandanın İtalya halkında uyandırmayı başardığı manevi hayata, iç dünyanın belirli ihtiyaçlarının hissedilmesine bağlıdır".[2] ... "Kültür eğitim projesi haline geliyor ve bu proje bilinçte kaldığı sürece öğrenme aşkı kaçınılmaz olacaktır. İşte, sosyalistlerin güvenebileceği kutsal hakikat budur: Okuma-yazma bilmezlik, ancak sosyalistler bunu ortadan kaldırdıkları zaman tamamıyla ortadan kalkacaktır; çünkü şu anda kendi kişisel çıkarlarıyla yaşayan ve sadece tüketmek için dünyaya gelmiş olan tüm İtalyanları, kelimenin en iyi ve tam anlamıyla yurttaş yapabilecek tek ideal sosyalizmdir".[3]

İtalyan toplumunun somut durumunda, tüm bunlar Gramsci için bir seraptan ibarettir. Çünkü İtalyan okulu, kelimenin kötü anlamıyla tipik burjuvaziye özgü, kapalı bir okuldur. Kültür, ekonomik bağımsızlığı olanlara tanınmış bir ayrıcalıktır ve öğrenimin rahatlıkla sürdürülebilmesi için bu ekonomik bağımsızlık zorunludur. Gramsci, bu ayrıcalıklı

---

[2] "İnsanlar ya da makinalar", *Avanti*, Torino, 24 Aralık 1917.

[3] "Okuma-yazma bilmemezlik", *Citta futura*, Aralık 1917.

konuma, bunun artık anakronik olduğu hükmünü vererek karşı çıkar. Tüm gençlerin eğitimde eşit olmalarını, zeka ve sabırla sürdürebilme yeteneklerine göre iddialı oldukları kültür seviyesine ulaşabilmelerini ister.[4] Burada söz konusu olan basitçe herkes için eşit -soyut olarak eşit- bir okul kurmak değildir. Yapılması gereken şey, özel yaşam koşullarını göz önünde bulundurmak ve birtakım toplumsal yetersizlikleri giderebilecek okul benzeri kurumlar ağı oluşturmaktır. "Bazı ailelerde, özellikle entelektüel çevrelerde, gençlerin okul yaşamı için aile içinde bir hazırlık evresi ve entegrasyon şansı var. Onlar okul yaşantısını kolaylaştıracak birçok temel bilgi ve davranışları burada ediniyorlar: Edebi dili, yani 6-12 yaş arasında okula giden nüfus ortalamasının sahip olduğu araçlardan teknik olarak daha üstün ifade ve bilgi aracını, daha aile içinde öğrenip geliştirebiliyorlar. Aynı şekilde şehirli öğrenciler salt şehir yaşamı sayesinde altı yaşından itibaren, öğrenim kariyerini daha kolay, yararlı ve sağlam kılacak birçok temel bilgi ve davranış ediniyorlar".[5]

Gramsci, "çıkar gözetmeyen" ve eğitsel nitelikli okulu ortadan kaldırmak isteyen ve mesleki okulu destekleyenlere itiraz ederek, bunların tam tersine "normal iş (teknik, endüstriyel) yeteneklerini olduğu kadar entelektüel yeteneklerin de gelişimini dengeleyecek genel kültürün hümanist, yapıcı, tek okulundan yana çıkar. Mesleki yönlendirme dene-

---

[4] "Devlet zenginlerin zayıf ve vasat çocukları için okulları finanse edip, proleteryanın zeki ve yetenekli çocuklarını dışlamamalıdır. Ortaöğrenimden yükseköğrenime kadar okul sistemi bunu hak edenler için düzenlenmelidir. Eğer okulun varlığı ve devlet tarafından desteklenip düzenlenmesi, toplumun genel çıkarı doğrultusunda ise, ekonomik koşulları ne olursa olsun, herkesin okula kabul edilmesi, toplumun genel çıkarlarına daha fazla katkıda bulunacaktır. Kolektif anlayış, yetenekli öğrencilerin öğrenimlerini ciddiyetle ve rahatlıkla yürütülebilmeleri için gerekli olan ekonomik bağımsızlığın verilmesine hizmet etmelidir".

[5] I.C., s.101.

yimleri yoluyla bu tek tip okuldan, uzmanlaştırılmış okula ve üretici çalışmaya geçilecektir".[6] ... "İlk derece yani ilkokul, öğretimin temel araçsal bilgilerinin verilmesiyle birlikte üç ya da dört yıldan daha uzun sürmemelidir: Bu aşamada okuma-yazma, hesap yapma, coğrafya ve tarih ile birlikte bugün ihmal edilen "haklar ve ödevlere"e ilişkin bir bölüm de özellikle açılmalıdır. Bu, geleneksel hatta folklorik anlayışların tersine yeni bir dünya görüşünün başlıca ögelerini, devlet ve topluma dair temel bilgileri kapsayacaktır".[7]

Böylesi zorunlu, üniter bir okulun varlığı, Gramsci'ye göre gerçek demokratik politikanın gerçekleşmesinin olmazsa olmaz koşuludur. Eğitsel nitelikli değerden yoksun, halk için düzenlenmiş geleneksel mesleki okul, sınıflar arasındaki ayrımı sürdürmekten ve toplumsal sınıfların okul içerisinde belirlenen geleneksel rollerini devam ettirecekleri tarzda her toplumsal gruba uygun okul tipini korumaktan başka birşey yapamaz. Tersine "eğer bu ağı delmek istiyorsak, yapmamız gereken mesleki okulları çoğaltmak ve geliştirmek değil, gençleri mesleki seçime yöneltecek ve onların düşünen, çalışan ve yöneticileri yönetip kontrol edebilen kişiler olmalarını sağlayacak tek tip hazırlık okulu yaratmak olmalıdır".[8]

Görüldüğü gibi en derin anlamıyla tek okul, bir neslin formasyonu için toplumun temel aracı, dolayısıyla devlet hizmeti olmalıdır. Toplumsal sınıf ve gruplar arasındaki olası her bölünmeyi aşacak, herkese kapılarını açacak ve "entelektüel" ve "yönetici" olabilecek kişileri ortaya çıkartabilecek tarzda örgütlenmelidir.

---

[6] I.C., s.98.
[7] I.C., s.101.
[8] I.C., s.112.

Öğretim nitelikli olup, eğitsel nitelikli olmayan, pratik-manüel mesleki okula doğru gelişmesi gereken, eğitsel-hümanist yönelimli herkes için eşit okul. Hatta proletarya için bile çıkar gözetmeyen, gerçekten hümanist bir okul: "Antikite ve Rönesans insanlarının anladığı biçimde hümanist bir okul. Çocuğun geleceğini ipotek altına almayan, onun iradesi ve zihnini, önceden saptanmış yolları takip etmeye zorlamayacak bir okul".[9]

Gramsci'nin, birbirinden ayrı fakat birbirine karşıt olmayan hümanist ve mesleki okulun önemini tamamıyla kavradığı görülüyor. Üretici güçlerin gelişiminin bir çeşit mesleki okul çeşitliliği gerektirdiği doğruysa da, bu tamamen tek yanlı, basit bir öğretime indirgenmemelidir. Mesleki eğitim, günümüze uyum sağlamış insanın hizmetindeki genel insani formasyona dahil edilmelidir.[10]

O halde hümanist kültür, insan eğitimine büyük önem verir. Fakat Gramsci'nin sözünü ettiği edebi, derin bilgi gerektiren ve geleneksel hümanizm değil, yeni (ya da yenilenmiş) tarihsel bir hümanizmdir; yani faaliyetleri ölçüsünde pasif bir özneyi tarihin öncüsüne dönüştürebilen insanın amaçsallığındadır kökleri. Bu, "geçmişin tüm edinimlerinin a priori reddi anlamına değil, bunların yeniden ele alınması, değerinin artırılması ve günümüz dünyasına uyarlanması anlamına gelir".[11]

Gramsci'nin Leonardo da Vinci'de modern insan ideali bulması rastlantı değildir: "Modern insan, ulusal niteliklerle

---

[9] "İnsanlar ya da makinalar", 2000 s. c. 1, s.227.

[10] A.g.y., s.227.

[11] "Bugün burjuva rejiminin çöküşünü gösteren en belirgin göstergelerden birisi, bu değerlerin bilincinin yitirilmesidir, her şeyin ticaret ve savaş nesnesi haline dönüşmesidir". Ordine nuovo, 23 Ağustos 1919 (bkz. O.N., s.452-453).

belirttiğimiz özelliklerin bir sentezi olmalıdır: Amerikan mühendisi, Alman filozofu, Fransız politikacısı; yani Rönesans İtalyası'nın insanı. Kitle insanı haline dönüşen, güçlü kişiliğini ve bireysel özgünlüğünü koruyarak aynı zamanda kolektif insan olabilen modern bir Leonardo da Vinci tipi".[12]

Bir başka deyişle yüce olduğu kadar muğlak beklentilerden de uzak duran Gramsci, hümanizmi insanın değerleri ve modern sanayinin gereklilikleri arasındaki denge olarak sunar. Buradaki amacı, halktan kopmuş birkaç ender ayrıcalıklı kişinin mirası olan geçmiş kültürün tek taraflı karakterini bozmak, böylece herkesin bu hümanizmi paylaşmasını sağlamaktır.

"İşte bu mutlak, fakat aynı zamanda sonlu ve pozitif bir hümanizmdir. Bu hümanizmde kültür, belirli bir içerik kazanmak ve sadece disipline yatkın faaliyeti kabul etmek için, artık geniş ve hoşgörülü bir söz olmaktan çıkar".[13]

Hatta ardından Gramsci'nin söylemi, okuldan toplumun bütününe doğru genişler ve sonuçta bir dirilişçilik ve mesihçilik'e varsa da, Marksizm'in kaçınılmaz ögesi olarak "ütopya insandan ve tarihten bağımsız ontolojik bir görevi değil, fakat tarihsel bir varlık olma görevini zorunlu kılmaktadır".[14]

---

[12] Karısına mektup, 1 Ağustos 1932 (*Lett.*, s.654).

[13] O.N., s.581.

[14] N. Matteucci, *Antonio Gramsci e la filosofia della prassi*, Giuffre, Milano, 1951, s.131-132.

VIII. BÖLÜM

OKUL VE EMEK DÜNYASI

Okul, Gramsci için salt bir öğretim ve eğitim kuruluşu değildir; aynı zamanda çalışma dünyası ve yeni hümanizmin, yeni kültürün inşaıyla arasında bir bağ kurmalıdır. "Zorunlu olarak tam bir okul olarak biçimlenecek sosyalist okul derhal insan bilgisinin tüm dallarını kapsayacaktır. Bu, pratik bir zorunluluk ve ideal bir gerekliliktir".[1] Bu okul, burjuva toplumu okulunun yitirdiği, yaşam ve geçek toplumla arasındaki bağları kopartarak çarpıttığı ve daha da kötüsü, geçmişin binlerce yıllık emeğiyle edinilmiş değerleri metalaştırarak değersizleştirdiği eğitsel hedefleri güvence altına alacaktır.

Gramsci, hümanist kültürle teknik kültür arasındaki karşıtlığın aşılması üzerinde durmaktadır. Ancak bu aşma, modern standartlaşma ve kolektif anonimlik çağının geçmişe nostaljik bir yazıklanması değil, kitlenin tarihsel bilincinin araştırılması biçimini almalıdır.

Dahası, geleneksel tipteki hümanist kültürün toplumun modern örgütlenişi içinde giderek yok olduğunu gözlemler. Gerçekte, "kentte olduğu kadar kırdaki sanayileşme de artan

---

[1] O. N., s.452.

ölçülerde yeni bir kentli aydın tipine gereksinim duymaktadır: klasik okulun yanı sıra (el emeğine dayalı olmaktan çok profesyonel olan) teknik okul da gelişecek, bu da hümanist ve Greko-Romen anlamdaki genel kültür ilkesini tehlikeye atacaktır".[2] Toplumsal yaşamın saçaklarına itilen ve profesyonel bir geleceğe hazırlanmak zorunda olmayan küçük grupların eline kalan bu tip kültür, genel ve geleneksel uzlaşı üzerine temellenen eğitsel değerini büyük ölçüde yitirmiştir; yetersizliği ortadadır ve yerini teknik-uzmanlaşmış kültür biçimlerine bırakma eğilimindedir. Ama bu sonuncular aşırı bir teknikçilik ve uzmanlaşma riskini içerirler ve bu durum da kurtarılması gereken hümanizm değerlerinin yitimi sonucunu doğurmaktadır. Gramsci'ye göre, gerçekte, bu değerler terk edilmemeli, kitlelerin yararına korunmalı, yani toplumsallaştırılmalıdır.

Hümanizm değerlerinin bu toplumsallaştırılmasını olanaklı kılabilmek için, kafa emeğiyle kol emeği, *otium* ve *negotium* arasındaki, geçmiş toplumu karakterize eden ikilemin üstesinden gelebilmek gerekmektedir. *Homo sapiens*-in, *homo faber*'le zıtlaşmak bir yana, onu tamamlaması, bir bakıma ondan doğması gerekmektedir. Bu amaçla, her bir bireyin zihinsel faaliyeti, yeni bir dünya kavrayışı üzerine temellenecek yeni bir dengeyi olanaklı kılabilmek üzere, eleştirel bir tarzda geliştirilmeli, kas-sinir faaliyetiyle ilişkileri dönüştürülmelidir: "*Modern dünyada en ilkelinden, en vasıfsızından da olsa el emeğine sıkı sıkıya bağlı teknik eğitim, yeni aydın tipinin temelini oluşturmalıdır*".[3]

Öğrencinin bilgi edinme sürecine etkin katılımını sağlayabilmek için Gramsci, daha ilk sınıflardan itibaren okul ile

---

[2] I. C., s.97.

emek sürecini bütünleştirmeyi öngörmektedir; çünkü "emek (teorik-pratik faaliyet) kavramı ve olgusu ilkokulda içkin eğitsel ilkedir; ve emek, toplumsal ve siyasal düzeni (haklar ve ödevler) kurar, onu doğal düzenle özdeşleştirir. Toplumsal düzen ve doğal düzen, insanın teorik ve pratik faaliyeti arasındaki emek temelli denge kavramı her türlü sihir ve büyüden kurtulmuş bir dünya görüsünün ilk unsurlarını yaratır, dünyaya ilişkin tarihsel ve diyalektik bir bilincin gelişmesine zemin hazırlar, devinim ve oluşumu anlamaya, şimdiki zamanın geçmişe, tüm geçmiş kuşaklara borçlu olduğu ve geleceğe yansıttığı çaba ve özverilerin boyutunu değerlendirmeye olanak sağlar".[4] Emek böylelikle tekil bir özellik kazanır ve bundan hareketle, yaklaşık, Gentile reformunun ilkokullarda din, daha yüksek okullarda ise felsefeye yüklediği işlevi üstlenir; hatta daha yüksek bir işlevi, çünkü -ister kafa, ister kol olsun- emek birey açısından doğaya egemen olabilmek için onun tam ve gerçekçi bir bilgisine ulaşmanın aracıdır.

Gramsci'nin öğrenim ile bilgi arasındaki -Marx'ın daha önce önerdiği- bağı nasıl yeniden ele aldığını kaydedebiliriz. Ancak bunu farklı bir tarzda, Lenin'e başvurarak yapmaktadır. Marx için emek çocukların üretken ve ücretli emeğiyken, Gramsci için öğrenimin bir bileşeni haline gelmektedir. İlkinden ikinciye etki, Gramsci'deki daha kültürel vurguya ve emek-öğrenim bağlantısına daha modern bir uyarlanmaya karşın, varlığını sürdürmektedir.[5] Onun için emek ile öğre-

---

[3] I. C., s.7.

[4] I. C., s.107.

[5] "Marx, 19. yüzyıldaki işyerinin somut deneyimi nedeniyle çocukların üretime her şeyden önce, modern teknolojinin gelişimine bağlı el emeği aracılığıyla bütünleşmesi hipotezini önermekteydi; Gramsci ise, üretim ve öğretim alanındaki sonraki gelişmeleri de dikkate alarak özerk bir gelişme, okul eğitimi sürecinin zenginleşmesini ve

tim arasındaki bağ salt bir eklemlenme ya da bir git-gel değil,[6] daha derin bir şeydir: tekniğin, tekniği insan ve üretimci özgürlüğü ile ilişkilendirme çabasının tarihsel gerçekliğiyle teması korumak anlamına gelmektedir. Gramsci'ye göre el emeği düzleminde de olsa emek, eğitsel işlevinde salt ekmeği kazanmak için gerekli bir şey değil, doğayı tanımak, dönüştürmek, onu daha genişlemesine ve derinlemesine "toplumsal" kılmak için doğanın yaşamına bir katılma tarzıdır.

Bu temayla bağlantılı olarak emek teması, tam da emek insan faaliyetinin ayırdedici unsuru olduğundan, okul ile toplum arasında bir dolayım olarak ortaya çıkmaktadır.

Öğretim ile emek arasındaki bu bağ konusunda bir de bunun okul çerçevesini aştığını ve aydınlarla işçi sınıfı arasındaki ilişkilere dek uzandığını kaydetmek gerekmektedir.

Böylelikle Gramsci, okulu irdelerken bir taraftan el ve zihinsel becerilerinin gelişmesi arasındaki dengeye, bir taraftan da emek yaşamı deneyimlerinden kalkınan bir hümanizm kavramına gönderme yapmaktadır.

---

teknik bakımdan önermektedir". (M.A. Manacorda, *Marx e la pedagogia moderna*, ed. Riuniti, Roma, 1966, ss.119-120).

[6] S.M., ss.238-239.

IX. BÖLÜM

OKULUN ÖRGÜTLENİŞİ

Gramsci, okulu olması gerektiği haliyle betimlemekle yetinmemekte, özellikle "Gentile Reformu"nun, geleneksel kültürün savunucularının okulun karşı karşıya olduğu krizi organik bir tarzda çözümleme yolundaki ilk ciddi girişimini oluşturduğu bir dönemde İtalya'daki öğretimin durumunu da somut bir tarzda irdeler.

Sözü edilen reforma karşı canlı bir polemik yürütür; ve onu, özellikle okul ile yaşam arasındaki kopukluğu vurgulamak, kurumsallaştırmakla suçlar.

"Bu temel kopukluk farklı okul tipleri, özellikle de ilk ve daha yüksek dereceli okullar arasındaki kopuklukta belirginleşmektedir".[1] İdealist pedagoji eğitim ile öğretim arasındaki ayırımı da vurgulamıştır. Bu ayırım olanaksız ve anlamsızdır, çünkü öğrencinin edilgenliğini, "soyut nosyonlara ilişkin mekanik bir alıcı" olma özelliğini ön-gerektirmektedir.[2]

Reform, demektedir Gramsci, özde tarih-karşıtı konumları benimsemektedir; yeni yurttaş kitleleri toplumsal yaşama

---

[1] I. C., s.106.
[2] I. C., s.109.

dahil olurken, karmaşık toplumsal güçlerin evrimini, üretici güçler ve üretim sistemlerinin dönüşümünü, bilim ile yaşam arasında yeni bağlar kurulmasını göz ardı ederek, yalnızca yeni bir kültürel-toplumsal şemanın geliştirilmesini öngörmektedir. Ancak programların teorik varsayımları arasında en kötüsü, okul faaliyetinin hep daha havadar, uçucu olarak kurgulanması, öğreticinin bir filozof ve bir estet haline gelmesidir ki, bunun sonucu somut nosyonların unutulması ve boş formüllerin şişmesidir. Bu bakımdan, okul *kesin olan*ın yoğun maddililiğiyle giderek daha az karşılaşacağı ve yalnızca sözel, retorik bir *doğru* sağlayabileceğinden, yozlaşacaktır. 1923'te başat estetizmle gerçekleştirilen reform, bu nedenle soyut bir reformdur; çünkü toplumsal toprakta kökleşmiş değildir ve okulun içeriğini boşaltmaktadır.[3]

Okul bir nosyonlar yığını vermeyi ihmal edemez; bu onun görevidir; çünkü kültür bir içeriği düzenlemek demektir ve hiçbir şey olmayanı düzenleyemez. Bu da bizi reformun bir başka temel hatasına götürmektedir; tam da gerekli ve meşru olduğu bir yerden, ilkokuldan dogmatizmi uzaklaştırma isteği. Gerçekte, öğretim ve çıraklık alanında bir ölçüde dogmatizmden uzak kalmak mümkün değildir. Ancak onu soğurmak ve tüm okul çevrimi boyunca içselleştirmek gerekmektedir. Kimi "nosyonlar" gereklidir; onların zaten bilindiğini ya da doğuştan geldiklerini varsayamayız; zorunlu olarak, özümsenmek üzere öğrenilmeleri gerekmektedir.

Nihayet Gramsci, Gentile reformu konusunda "demokratik" nitelemesini kabul etmemektedir. Bu reform çeşitli top-

---

[3] Programların tutarlı olabilmesi için sınavları ortadan kaldırmaları gerekmektedir; günümüzde bir sınavda başarılı olmak her zamankinden daha çok "kumarda kazanmaya" benzemektedir. Sınavı yapan kim olursa olsun bir tarih, her zaman bir tarih, bir tanım da her zaman bir tanımdır; ama ya estetik ya da felsefi bir analiz? (İ. C., s.108).

lumsal sınıfların durağanlığını, bir toplumsal devinimsizlik tarzını hedeflediğinden, bunun tersi doğrudur. Çeşitli meslekî okul tiplerinin yaratılması tüm sisteme, her bir toplumsal grubun, birileri için sorumluluğa, diğerleri içinse araçsallığa yönelen kendi okuluna sahip olduğu bir damga vurmaktadır. Bir okulun demokratik olarak nitelenebilmesi bir el işçisinin uzman işçi olmasıyla değil, tüm yurttaşların toplum tarafından yönetici olabilecek vasıflarda yetiştirilmesiyle mümkündür. Halk okulu denilenlerse aksine, yanılsamayı sürekli kılmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar; çünkü *özel inisiyatifi*, bu inisiyatifi ve teknik-siyasal hazırlanmayı "hukuksal" bakımdan donmuş ve kristalleşmiş bir komutlar dizisine indirgeyerek daha da sınırlayan bir toplumsal ve siyasal ortamda, hükümet teknikleriyle donanmış grubun temellerini her zaman daha fazla daraltacak bir tarzda örgütlenmektedirler. Sınıflar arasındaki bölünmenin üstesinden gelecek yerde, giderek daha fazla profesyonel hale gelen profesyonel okulların sayısındaki artış onu daha fazla vurgulamakta ve genişletmektedir".[4]

Dolayımsız ve pratik hedefleri olmaksızın, ama her şeyden önce eğitici ve öğretici olmayı hedefleyerek herkese ayrımsızca seslenen, somut nosyonlarla donanmış, gerçekten demokratik bir okulun ayakları havada olamaz; yaşayabilmesi ve gelişebilmesi için zengin bir toprağa gereksinimi vardır. Bir başka deyişle, her yurttaşın, kendisini yönetsel sorumluluklara hazırlayacak bir eğitim ve teknik hazırlık edinmesine olanak sağlayacak, siyasal bir demokrasinin, yönetenle yönetileni -yöneticinin yönetilenlerin rızasına sahip olması anlamında- denkleştirmeye yönelik bir rejimin ifadesidir. Oysa Gentile reformu, bu nesnel koşullardan yoksundu; çünkü

[4] I. C., s.112.

tüm iddialarına karşın eski, temelden anti-demokratik yapıların hattını izlediğinden, gerçekten demokratik bir okulu gerçekleştiremez.

X. BÖLÜM

PROGRAM VE YÖNTEMLER

Gramsci, çıraklıktan söz ederken zorlama konusuna geri döner.

"Kendiliğindenlik"ten çok söz edilmektedir, kuşkusuz bu çocukta belli ölçülerde mevcuttur, ama mutlak bir şekilde değil: ve hepsinden önemlisi, bu, doğal bir evrim anlamına gelmemektedir: "Çocuğun beyninin neredeyse, öğretmenin dolduracağı bir küre olduğu düşünülür. Duyum ve imgelerin, çocuk doğduktan kısa bir süre sonra, "görüp dokunmaya" başlar başlamaz biçimlenen ve dil öğrenmeye eklemlenen unsurlar olarak birikimi, çoğalması ve düzenlenmesi göz önüne alınmaz".[1] Sıkça söylediğimiz gibi, kendiliğindenlik bütünüyle kendiliğindenlik değildir; o edinilmiş alışkanlıkların: taklitlerin, tanışıklıkların vb. belirlediği çeşitli etkenlerin ürünüdür.

Mutlak ve denetimsiz her türlü kendiliğindenliğe karşı çıkan Gramsci, özellikle somut nosyonların öğretimi ve çıraklığı konusunda belirli tarz bir dogmatizmi savunmaktadır: "Bir çeşit nosyonculuk pratikte kaçınılmazdır

---

[1] I. C., s.115.

ve ancak okul döneminin bütününde soğurulup tasfiye edilebilir".[2] Söz konusu dogmatizmin dinsel dogmalara gönderme yapmadığı belirtilmelidir: dinsel eğitimi okula dahil etmek, Gramsci'ye göre, halkı eğitmekten vazgeçmektir. Buna karşılık Gentile'nin pedagojisi dinin halk için gerekli olduğu yolundaki burjuva kavramı üzerine temellenmektedir ki bu da: halk=çocuk=ilkel düşünce=din vb. denklemini ima etmektedir. "Okullarda bilimsel nosyonların "dogmatik", yani "mitolojik" bir sunuşu gerekiyorsa da bu, söz konusu dogmanın dinsel olduğu ve "mitoloji"nin de belirli bir mitoloji olduğu anlamına gelmez".[3]

Önemli olan, eğitim modelleriyle dogmatik soyutlamalar - örneğin gramer, mantık kuralları- ile çocuğun zekası arasındaki bağlantının "tıpkı işçiyle üretim araçları arasındaki bağlantının etkin ve yaratıcı olduğu gibi, etkin ve yaratıcı olmasıdır: bir ölçü de bir dizi soyutlamadır; ölçü olmaksızın gerçek nesneler yaratmak mümkün olmadığı gibi, gerçek nesneler olan toplumsal ilişkiler fikirler içerir".[4]

Bu bakıma, kadîm formel mantık hitabet sanatının imleyici kolaylıklarını aşabilmede değerli bir araç olarak yeniden ilgiyi hak eder. [Modern pedagojinin genişçe kullanıldığı bu dönemde, yapısal analizlerin araçlarının büyük bölümünü kadîm formel mantığa borçlu oldukları ölçüde, Gramsci'nin bu öngörülü düşüncesine katılıyoruz.[5]] Eğitimli ailelerin çocukları gelişkin bir dili nasıl özel temrinlere (alıştırmalara) gerek kalmaksızın öğrenebilirler? Bunun nedeni basittir: bu

---

[2] I. C., s.113.

[3] I. C., s.117.

[4] I. C., s.113.

[5] Fransızca'ya çevirenin notu.

gençler "geleneksel aydınlar bloku" içinde yer almaktadırlar ve mantık formlarıyla kültürel içerikleri özel bir çıraklık gerekmeksizin özümseyebilmektedirler. Buna karşılık bu girişim, çevre unsurundan yoksun olan, diğer toplumsal sınıflardan gelme gençler için çok daha zor ve karmaşıktır. Bu eksiklik, bu bilimin ilkelerinin dolayımsız ifadesi soyut olsa da, formel mantık temrinleriyle giderilebilir; çünkü mantık somut bir tarzda söylemle, dilin gidişatıyla bütünleşmektedir.[6] Formel mantığın izinden, hümanist incelemeler, yani tarih, yazın, felsefe bilimsel incelemeler üzerindeki üstünlüklerini ortaya koyarlar.[7]

Demek ki, dışsal davranışların edinilmesi için -yatılı ya da gündüzcü- bir çıraklık disiplini gerekmektedir. Bu davranışları edinebilmek için, entelektüel çaba göstererek ve yapay değil de gerçek güçlükleri aşarak, canlılık, dakiklik, bedensel dahil olmak üzere bakım alışkanlıkları kazanmak gerekmektedir. Mantıksal söylemin farklı tipleri üzerine kafa yoran bir çocuk, "tabii ki yorulur -ve bu tek gerekli yorgunlukla yetinilmelidir- ama kendini bazı şeylerden yoksun bırakarak, şövalyece bir disiplinle, psiko-fizyolojik bir çıraklığa boyun eğmeye zorlamaya çalışması gerekir. Pek çok kişiyi, öğrenmenin kendisinin bir meslek, zor bir iş olduğuna, hem entelektüel hem de kassal-sinirsel bir çaba gerektirdiğine ikna etmek önemlidir. Bu bir uyarlanma sürecidir; gayret, sıkıntı

---

[6] P. P., s.182.

[7] "Bilimsel zihniyet popüler kültür görüngüsü gibi zaaflıdır; soyutlamayı bir "zihinsel biçim" olarak değil, kendi disiplinlerinin bir işlevi olarak algılayan alimler ortamında da zaaflı kalır; gerçek bir bilimsel zihniyetin tüm soyutlama tiplerini kavraması gerekirken, onlar, diğer bilimlerinkini değil, kendi "soyutlama"larını anlamaktadırlar. Her durumda, "zihniyetlerin" en vahim çelişkisi -tüm doğa bilimlerini kapsamayan- sayısal ya da matematik bilimleriyle "beşerî" ya da "tarihsel" bilimler, yani insanın tarihsel faaliyetine, evrenin yaşamsal süreçlerine müdahalelerine gönderme yapan bilimler arasındaki çelişkidir". (P.P., s.183).

hatta ezayla edinilebilen bir yetidir. Geniş kitlelerin orta öğrenime katılması, disiplini gevşetmek, 'kolaylıklar' talep etmek eğilimine yol açmıştır. Pek çok kişi, yorgunluğu salt kol emeğine bağlı sandıklarından, güçlüklerin yapay olduğunu düşünmektedir".[8]

Gramsci, her şeye karşın, kendiliğindenlik ve yaratıcılığı dıştalamayı düşünmemektedir; yalnızca onların birer mutlak dogma olduğunu reddeder ve birer hareket noktasından varış noktaları olduklarını düşünür. Kendiliğindenlik yüzeysellik ya da dağınıklığa eşdeğer olmaktan çok, imgelem, özgünlük ve kişiliğin ifadelendirilişiyle bağlantılıdır. Buna ulaşmak için, eğitimin en hassas noktasında öznenin çabası, eğitimcinin yol göstericiliği gerekmektedir; gelgeç heveslere ve yapay ilgilere teslim olmak değil. "Disiplin 'ortak eylem' ya da 'zorlama' değil, öğrencinin dışsal getirilerin bilincine varıp onları faaliyetiyle özümseyeceği tarzda yönlendirmedir. Etkin yöntemler, yalnızca bu anlamda, yaratıcılığın aracı ve kalkış noktasını oluşturdukları ölçüde anlamlı olabilirler. "Yaratıcı okul, etkin okulun taçlandırılmasıdır; etkin evre, bir çeşit 'dinamik' konformizm elde edebilmek için disipline etmeye, yani tesviye etmeye yöneliktir. Yaratıcı evre, toplumsal tipte bir 'kolektifleştirme' temelinde, sağlam ve türdeş bir toplumsal bilinçle özerkleşmiş ve sorumlu hale gelmiş kişiliği tezahür ettirmeye yönelir. Yaratıcı okul her zaman bir 'mucitler' okulu anlamına gelmez; ancak bir araştırma ve bilgi evresi ve yöntemine işaret eder".[9] Çocuk özerkliği doğanın bir bağışı olarak edinmez; bunun için istikrarlı ve tedrici bir gelişme gereklidir. Çocuğun, örneğin Tolstoyvarî mutlak özgürlüğü, eğitimi kendiliğinden bir olgunlaşma ola-

[8] I. C., ss.113-114.
[9] I. C., s.103.

rak değil de entelektüel ve ahlaksal bir disiplinin elde edimi olarak gören Gramsci için kabul edilemezdir.[10]

Gramsci, çeşitli vesilelerle okullarda Latince sorunu üzerinde durmuştur. "Bu seküler pratik gerçek anlamda bir dile giriş değil, her şeyden önce, 'hümanizm' denen ideolojiye giriştir. Bu ideoloji Latinliği ve Roma tarihini geçmiş tarihin ölü bir bedeni, soyut birey kavramına yararlı unsurların, nosyonların alınabileceği bir kadavra gözüyle bakar. Latince, ilan edilmemiş aristokratik bir eğitimi üzerine düşünülmemiş bir öğretimle birleştirmeye olanak sağlamaktadır. Yolun sonunda, genç insan kendini tarihe batmış bulur; dünya ve yaşam üzerine, kendisi için bir ikinci doğa, adeta bir kendiliğindenlik haline gelecek tarihçi bir öğrenimi hatmetmiştir".[11]

Böyle şekillenmiş olan okul, Gentile reformuyla birlikte, ölümcül darbeyi alır. Retorik hümanizm, ezbercilik ve estetizm tam bir çöküş halindedir. Ancak bu kadîm unsurların terkedilmesi, gerçek yeniliklerle telafi edilmez. Bu durumda, Latince'nin yerine, modern hümanizme uygun eğitim veren okul için yeni bir kalkış noktası bulmak gerekecektir. -Kadîm Greko-Latin beşerî bilimlerinin yerine- bir eğitim, çocukluktan meslek seçimine dek uzanan bir kişilik biçimlendirme programı icat etmek gerekir. Bu dönemde, eğitim zorunlu olarak dolayımsız ve yararcı hedeflere yönelmeyecektir; aksine çıkarsız ve somut nosyonlar açısından zengin olmalıdır.

---

[10] Gramsci, etkin okul kuramlarının mekanik ve cizvit okuluna karşı yürüttükleri polemiklerde ortaya çıkan "romantizm", "özgürlükçü ideoloji" izlerini mahkûm etmektedir. Bu bakımdan belirli bir klasisizmi kabullenir. (I. C., s.103).

[11] I. C., ss.110-111.

Özellikle bu yöntem ve programlama sorunlarına ilişkin Gramsci'nin pedagojik görüsü üzerinde duracağız. Pratik sonuçlarını tam olarak ifade etmiş olmasa da, bu onun yaşam ve tutukluluk koşullarıyla açıklanabilir.

XI. BÖLÜM

"HAPİSHANE MEKTUPLARI"NDAKİ EĞİTİMCİ GRAMSCI

Antonio Gramsci'nin tutukluluk dönemindeki yazışmalarını ayrıca ele almak gerekir; burada pedagojik fikirleri daha somut, daha insanî bir biçim almaktadır: tutsak, hapishane yoldaşlarının kültürel yazgısıyla ilgilenir ve hepsinin ötesinde, baba olarak çocuklarının eğitim sorunlarını ilgiyle izler.

Cezaevindeki ilk yıllarına (1926-1929) tarihlenen az sayıda mektubu, Ustica cezaevindeki tutuklular arasında yürütülen bir çeşit kültür çalışmasıyla ilgilidir. "İlerici bir okul programı gerekliliğini, içlerinden bazıları yarı-okuryazar da olsa, öğrencilerin entelektüel bakımdan gelişkin olduğu olgusuyla dengelemeye"[1] çalışan bir okul örgütlenmiştir.

Gramsci hukuk öğrenimi için Milano'ya nakledildiğinde, Giuseppe Berti onun Ustica'daki tutuklu okulu yöneticiliği görevini devralır ve felsefe eğitimi konusunda yardımını ister. Gramsci, yanıtında felsefe tarihini kısaca özetleyip, bir mantık ve diyalektik dersi unutulmadan, somut bir sistemin,

[1] Pietro Scraffa'ya mektup, 2 Ocak 1927 (*Lett.*, s.30).

örneğin Hegel'inkinin derinlemesine incelenmesinin daha doğru olacağını söylemektedir. Öğretim yöntemlerine gelince, dahiyane fikirlere başvurmaktansa, titiz bir eleştiri ve nesnel, tutkulardan arınmış bir özeleştiri tesis etmenin daha doğru olacağı kanısındadır. Bir öğretim kurumunun en önemli faaliyetlerinden biri, pedagojik ve didaktik deneyim ve gözlemleri kayda geçirmek, geliştirmek ve aralarında eşgüdüm sağlamaktır: ortamın gerektirdiği okul ve eğitim tipi, ancak bu kesintisiz çabadan doğabilir".[2] Tikel ortam baştan itibaren okul mantığını bir kenara bırakmayı gerektirmektedir".[3]

* * *

Hapishane mektuplarının çoğunda Gramsci, çocukları Delio ve Guliano'nun ve zaman zaman da yeğenlerinin eğitimi konusunda öğüt ve gözlemlerini aktarmaktadır.

Tüm bu yazışmalar boyunca mahkûm, çocuklarından uzak kalmaktan, onları izleyememekten, kimi zaman da kesin, ayrıntılı haberler alamamaktan duyduğu üzüntüsünü ifade etmektedir.[4] Bu durumda, çifte engelle karşı karşıya olduğunu belirtmektedir: çocukların dil öğrenimine başladığı ve imge ve temsillerin yanı sıra mantıksal bağlantıların ilk yapılandığı dönem hakkında hiçbir şey bilmemek; "duygularla körleşmek" riskini içerse de gerekli yakınlıktan yoksun olmak ve "sanat eseri işlevine indirgenmiş bir küçük çocuğun esrik temaşasıyla yetinmek".[5] Eşi ya da kız kardeşleriyle

[2] Giuseppe Berti'ye mektup, 4 Temmuz 1972 (*Lett.*, s.101).

[3] Baldızı Tatiana'ya mektup, 22 Nisan 1929 (*Lett.*, s.270).

[4] Tatiana'ya mektup, 14 Aralık 1931 (*Lett.*, s.539).

[5] Karısına mektup, 30 Aralık 1929 (*Lett.*, s.312).

mektuplaşmalarındaki duygusallığı üstü kapalı sözcüklerle mahkum ettikten sonra Gramsci, doğal kendiliğindenliğin "metafiziğini" de mahkum etmekte ve gerekli zorlamaya ilişkin temalarını işlemektedir.[6]

Eski kuşağın gençleri eğitme konusundaki yetersizliği, hatta isteksizliğine ilişkin temel gözlemi, buraya yerleşmektedir. Yetişkinler kendi çocukluklarını unutarak[7] yaşamlarının ilk yılları boyunca çocuklarla yeterince ilgilenmezler; aksine onları yeni yetmeliklerinde biçimlendirmeye kalktıklarında, artık çok geçtir. O zaman şiddete, bedensel yaptırıma başvururlar, ama bunun sonuçları daha da kötü olmaktadır: "Gençlerin yaşamlarının iki evresini ayırt edemiyorlar: yeniyetmelik öncesi ve sonrası. Yeniyetmelik öncesinde, çocuğun kişiliği henüz biçimlenmemiştir ve ona düzen, disiplin, çalışma alışkanlıkları kazandırarak yaşamını yönlendirmek daha kolaydır. Yeniyetmelikten sonra, kişilik şiddetli bir şekilde biçimlenir, bundan sonra her türlü dış müdahale iğrenç, tiranca, dayanılmaz gelir".[8]

Gramsci, zorlamanın eğitim sürecinde uygun, gerekli olduğu bir "doğru an" kuramı geliştirmeye çalışmaktadır. Bu, gerek bireysel, gerekse toplumsal entelektüel ve ahlaksal yaşam için gerekli düzen ve disiplinin geç bir evrede değil, başlangıçtan itibaren aşılanması gerektiği anlamına gelmektedir.

Doğrudan müdahaleye başka, gencin çevresinde gelişimine uyarlanmış bir ortam yaratmaya yönelik dolaylı bir müdahale eşlik etmelidir. Gramsci, örneğin sekiz-dokuz yaşlarındaki Delio'nun, "onu enerjikten çok, ağır kılacak hü-

---

[6] A.g.y., (*Lett.*, s.313).

[7] A.g.y., (*Let.*, s. 313). Karısına mektup, 16 Ocak 1933 (*Lett.*, s.733).

zünlü bir atmosfer içinde yaşamasından"[9] üzüntü duymaktadır; bunu sorumluluklarının bilincine varabilecek yaşa geldiğini düşündüğü çocuğa babasının cezaevinde olduğunu açıklamalarını tavsiye ettikten sonra belirtmektedir.[10]

Burada Gramsci'nin pedagoji kavrayışının bir çeşit 'yetişkincilik'le vurgulu olduğunu belirtelim; doğal ortamın ve erken disiplin ortamının değerlendirilmesi arasındaki dengeye ilişkin düşünceleri buna bağlanmaktadır. İlk anlamda, annesine torunu Edmée'nin Sardinya diyalektini kullanmasını yasakladığı için sitem eder.[11] İkinci anlamda, yöntemli ve disiplinli bir çalışma üzerinde ısrarla durur; çünkü "yaşam, onun tarafından ezilmeyip, ona hükmedebilmek için çevresine uyum sağlama savaşımıdır".[12] Bu amaçla otorite "sevecen, ama aynı zamanda katı ve esnekliğe izin vermez bir tarzda kullanılmalıdır".[13]

Gramsci, çocuksu eğilimlerden olası göstergelerin çıkarsanabileceğine inanmamaktadır. Ona göre aksini iddia etmek bir çeşit okul mekanikliğidir. Çocukta tüm eğilimler bir arada bulunur ve en iyisi, onları bütünsel bir kişilik hedefleyerek uyumlu bir gelişime yöneltmektir.[14] Burada, daha önce hümanist idealin aktüel ve marksist bir yorumlanışında karşılaşılan, Leonardo da Vinci'ye göre *modern insan* teması devreye girer.

---

[8] Kardeşi Carlo'ya mektup, 25 Ağustos 1930 (*Lett.*, ss.363-364).

[9] Karısına mektup, 30 Haziran 1933 (*Lett.*, s.739).

[10] Aynı konuda, annesine mektubu, 27 Temmuz 1927 (*Lett.*, ss.456-457).

[11] Kız kardeşi Teresina'ya mektup, 26 Mart 1927 (*Lett.*, ss.64-65). Annesine mektup, 27 Temmuz 1927 (*Lett.*, s.99).

[12] Erkek kardeşi Carlo'ya mektup, 31 Aralık 1928 (*Lett.*, ss.246-247).

[13] Erkek kardeşi Carlo'ya mektup, 25 Ağustos 1930 (*Lett.*, s.363).

[14] Karısına mektup, 1 Ağustos 1932 (*Lett.*, s.654).

Bu insan tipini gerçekleştirebilmek için, doğaçlamalara az taviz vermek ve özellikle örgütlenme, yöneliş ve disiplin üzerinde durmak gerekir. Gramsci tüm bunları karısına salık verirken onun yetisinden de kuşkulu gözükmektedir; ayrıntılı dökümler talep ederek ve sekiz-dokuz yaşlarında bir çocuğun kapasitesini aşan -ve ince eleyip sık dokumalardan ve yer yer de şaşkınlıklardan eksik kalmayan-[15] nasihatlerle onun yerini almaya çalışır gibidir.

Oğlu Delio'ya armağan edilen mekanik oyuncağın ardından bunun teknokratik tipte modern kültürün aşırı bir ifadesi olacağı ve oyunlarla çocukları fazlasıyla rasyonelleştireceği kaygısını gütmektedir. Kendi çocukluğunda tekneler ve arabalar imal ettiğini anımsamakta ve bugünün çocuklarının kahramanlarının, artık Robinson değil de, dedektif ya da kötü yürekli bilgin olmasına hayıflanmaktadır.[16]

1930'lu yıllarda Sovyet okulunun bazı uygulamalarına - örneğin saldırı tugayları ya da uzmanlaşmış birimler- karşı kuşkularını dile getirmekten kaçınmaz. Tüm bunların, "profesyonel yönelişi yapay bir biçimde hızlandıracağından ve okulun amacının çocukları, biçimlenmiş kişiliğin, tüm diri güçlerin gelişiminin en yüksek düzeyinde doğduğu için en derin ve kalıcı olan eğilimlerini ortaya sereceği noktaya dek, tüm faaliyetlerin uyumlu bir gelişimine yöneltmek olduğunun gözden kaçırılmasına yol açarak, çocukların eğilimlerini yanıltacağından"[17] kaygılanmaktadır. Bu ve başka pek çok pasajda Gramsci, (çocuğun -ç.) eğilimini bir kalkış noktasından çok bir hedef, bütünsel bir eğitim temeli üzerinde bir uzmanlaşma olarak görmektedir.

---

[15] Baldızı Tatiana'ya mektup, 15 Aralık 1930 (*Lett.*, s.391).

[16] Karısına mektup, 1 Temmuz 1929 (*Lett.*, s.287).

[17] Karısına mektup, 14 Aralık 1931 (*Lett.*, s.534).

Çocuklarının erken yaşlarda belirli bir mantık ve davranışlarına ilişkin belirli bir bilinç edinmeleri gereğiyle de ilgilidir. Oyunlar ve düşler mi? Olabilir, ancak bunların çocukları daha yüksek bir bilinç düzlemi ve daha kapsamlı bir angajmana yöneltmesi koşuluyla. Yedi yaşındaki oğlu Delionun mektubunu, belirgin bir hoşnutlukla şöyle değerlendiriyor: "Harfler yeterince biçimlenmiş ve kişiselleşmiş; mesajın özgüvenli ve veciz biçimi, eğer kulağına çalınan bir cümlenin anısı ya da ezberlediği bir deyiş olmayıp, gerçekten özgün ve kendiliğinden bir tarzda kendisi tarafından düşünülmüşse, bana çok daha önemli geliyor. Ama öyle olmasa da, önemli olan, akılda tutulup tekrarlanmaya değer olanı seçmiş olması".[18] Burada, bu yedi yaşındaki bir çocuğun olanaklarını aşan bu yargılarda, yine Gramsci'nin "yetişkincilik" ve entelektüalizmini ayrımsıyoruz. Öte yandan baba, örneğin çocuklarının okumalarına ilişkin olarak, yol gösterici bir tonla sevecenliği birleştiriyor.

Bu okumalar için, *Pinokyo*'nun yanı sıra, çocuğun "kişiliğini güçlendirmeyi ve yaşamsal gücünü yükseltmeyi öğrenebileceği", "ahlaksal ve iradî bir enerjiyle dolu"[19], Kipling'in *Orman Kitabı*'nı öneriyor. Delio'nun okumak istediği *Tom Amcanın Kulübesi* konusunda ise biraz daha sakınımlı: "Okuduktan sonra ona bu kitaptaki duygusallık ve dindarlığın belirli bir zamana ve belirli bir mekana özgü olduğunu anlatmak gerek".[20] Ardından da bu eleştirel önerisini ayrıntılandırıyor: "Konvansiyonel yönleri ve propagandif unsurlarına karşın, o kitapta yeterince sağlam özellikler var".[21]

---

[18] Baldızı Tatiana'ya mektup, 1 Haziran 1931 (*Lett.*, s.438).

[19] Baldızı Tatiana'ya mektup, 22 Mayıs 1933 (*Lett.*, s.782).

[20] Karısına mektup, 8 Ağustos 1933 (*Lett.*, s.811).

[21] Baldızı Tatiana'ya mektup, 1 Haziran 1931 (*Lett.*, s.438).

SONUÇ

Gramsci'nin pedagojik temalarının incelenmesi bizi iki saptamaya yöneltmektedir: Bir yanda, yazar marksist düşünce bağlamında hareket etmekte ve onun temel belitlerini kabullenmektedir: bireyin öğretmen, aile, parti dolayımıyla toplumsal biçimlenişi, bir yeni toplum talebi olarak emeğin eğitici değeri vb. Öte yanda, İtalyan geleneği ve kültürel ortamıyla uyum özgürlüğünü kullanmaktadır: Norberto Bobbio, "Machiavel ve Croce gibi yazarlarla ilgilenmesi göz ardı edilebilecek bir durum değildir",[1] diye yazmaktadır; bu ikinci bağlam onu siyasal bir partinin uyguladığı bir disiplin ve merkezîleştirici bir kuvvet talebini formüle etmeye iterken, aynı zamanda, bireysel insana saygı nedeniyle bunu hafifletmeye yöneltmektedir: oysa burada en katı ifadelendirilişi ve somut siyasal yapılandırılışı içinde Marksizm, bu bireye saygı eğilimini bünyesinde barındırmaz.

Gramsci'nin düşüncesi, tartışmasız, içtenlikli ve pratikten çok teorik bir ateizmi barındıran katı ve mutlak bir tarihçiliktir. Ve her şeye karşın düşünür, ahlakî evrenini insanın değeri de dahil olmak üzere derin değerler üzerine temellendirir; öyle ki bu konumu, yer yer tarihçi varsayımlarını zedelemektedir.

---

[1] *La filosofica contemporanca in Italia*, c. II, Arethusa, Asti, 1958, s.361.

Pedagoji konusunda Gramsci, çağdaş eğitim sorununu aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir sorun olarak gören, geniş ufuklara sahip bir düşünür olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sorun, yalnızca eğitimcilerin eline terkedilemez; hele etkin sonuçlar elde etmeyi ve toplumsal ve siyasal toprakla bütünleşmeyi göz önünde bulundurmaksızın okullar inşa eden, ilkeleri yasalarla yaptırıma bağlayan "zaferci" bir okul politikasının eline, hiç...

BİBLİYOGRAFYA

1914-1926 arası yazıları

Özellikle *Il grido del popolo, La Citta futura, l'Avanti, l'Ordine nuovo* vs. içinde yayınlanan makalelerdir. Bu makalelerin çoğu Einaudi yayınevi tarafından dört cilt halinde bir araya getirilmiştir.

Scritti giovanili (1914-1918), 1958.
Scotto la mole (1916-1920), 1960.
L'Ordine nuovo (1919-1920), 1954.
L'Ordine nuovo: Socialismo e fascismo (1921-1922), 1966.

Mektuplar

Lettere dal carcere, Einaudi, Torino, 1947. Bu derleme 218 mektuptan oluşmaktadır; fakat yayınevi Gramsci ve Bordiga arasındaki yakın ilişkiyi gizlemek ve özel hayata değinmemek eğiliminde olduğundan, mektupların hepsi tam değildir.

1964'te, antolojinin ilk iki cildi, Giansiro Ferrata ve Nicolo Gallo'nun katkılarıyla Il Saggiatore yayınevi tarafından basılmıştır: *2000 Pagine di Gramsci*. İlk cilt, diğer yazıların yanı sıra, Einaudi tarafından yayınlanan metinlerden seçmeleri de içermektedir. İkinci cilt ise, 1912-1926 arası 64 mektubu ve 268 adet hapishane mektubunu kapsamaktadır. Antolojiyi hazırlayanlar, oldukça önemli bir açıklamalı notlar da yayınlamışlardır.

1965'te, Sergio Caprioglio ve Elsa Fubini 428 adet mektubu kapsayan *Lettere del carcere* derlemesi hazırlamışlardır. Eser, Einaudi yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Defterler

Tutukluluğu süresince Gramsci, toplam 2848 sayfalık 32 defter tutmuştur. Buradaki yazılar, konulara göre tasnif edilerek, altı cilt halinde Einaudi yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce, 1948.

Gli intellettali e l'organizzazione della cultura, 1949.

Il Risorgimento, 1949.

Note sul Machiavelli, sulla politica e sullo stato moderno, 1949.

Letteratura e vita nazionale, 1950 (bu derleme ayrıca Gramsci'nin 1916- 1920 arasında l'Avanti'de yayınlanan tiyatro eleştirilerini de içermektedir).

Passato e presente

A. Gramsci, La formatione dell' uomo: scritti di pedagogia, G. Urbani, Editori Riuniti, Roma, 1967.